МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філологічний факультет

Кафедра української літератури імені акад. М. Возняка

«Різдвяно-новорічна символіка в творчости Івана Франка»

Магістерська робота

студентки VI курсу

групи ФЛУм-21з

напряму «035.Філологія»

(українська мова та література)

Кретчак Анастасії Олегівни

_____

Науковий керівник -

Професор Корнійчук В. С.

Львів - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНА СИМВОЛІКА В ТЕОРЕТИЧНОМУ ТА ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРАХ……6

1.1. Жанрова поліфонія Різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі ……..6

1.2. Феномен Різдва в європейській літературній традиції …….. 13

1.3. Варіації на Різдвяну тему в українській літературі ……22

РОЗДІЛ 2. РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНА СИМВОЛІКА ТВОРЧОСТІ І. ФРАНКА…… 32

2.1. Чудесні метаморфози Св. Миколая («Суд Святого Миколая» І. Франка, «Різдвяний подарунок» від Анни Франко)……..32

2.2. Святовечірній код у творчості І. Франка : поетична, прозова, наукова, перекладна версії……41

2.3 Інтерпретаційне розмаїття новорічної символіки…… 57

ВИСНОВКИ…… 67

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……..71

ВСТУП

Різдво - це одне з найбільших родинних, громадських та церковно-релігійних свят, котре завжди займало вагоме місце у житті та творчості Івана Франка як відомого українського письменника, громадського діяча, науковця та поета. Святвечір та Різдво у домі Івана Франка були одними з найбільш шанованих свят[1]. Саме тому різдвяно-новорічні мотиви часто використовуються у творах письменника.

Різдвяно-новорічні мотиви досліджувалися у працях таких вчених, як Б. Тихолоз, В. Добродій, К. Берк, Дз. Матіяш, В. Конопка, І. Руснак, А. Віннічук, Т. Данилюк-Терещук, М. Легкий, Г. Костельник, Л. Сорочук, С. Килимник та багатьох інших. Особливої уваги також потребує аналіз ролі використання різдвяно-новорічної тематики у творчості Івана Франка.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями літературознавства до вивчення особливостей творчості Івана Франка, специфіки висвітлення різдвяно-новорічної символіки у його творах. Актуальність даного дослідження полягає у необхідності дати цілісну інтерпретацію поняття жанрової поліфонії, виокремити основні різдвяно-новорічні мотиви у фольклорі та проаналізувати особливості функціонування різдвяно-новорічної символіки у творах Івана Франка.

Об'єкт дослідження - твори «Суд Святого Миколая», «Коляда», «Святовечірня казка», «Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило» та «Хоре серце» Івана Франка, «Різдвяний подарунок» від Анни Франко-Ключко.

---

[1] Войтко О. Дух і смак традицій: львів'янам розповіли, як святкувала Різдво родина Івана Франка/ О. Войтко. 2020. URL : https://risu.ua/duh-i-smak-tradiciy-lviv-yanam-rozpovili-yak-svyatkuvala-rizdvo-rodina-ivana-franka_n102195#:~:text=%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%96%20%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B6%D0%B4%D0%B8,%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BE%2C%20%D0%B1%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BD%20%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BC%20%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80.

Предмет дослідження - становлять особливості використання різдвяно-новорічної символіки у творах «Суд Святого Миколая», «Коляда», «Святовечірня казка», «Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило», «Хоре серце» та «Різдвяний подарунок».

Мета роботи - обґрунтувати основні ознаки різдвяно-новорічної символіки в теоретичному та історичному вимірах, з'ясувати особливості використання різдвяно-новорічної символіки творчості Івана Франка.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

1) розглянути жанрову поліфонію Різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі;

2) вивчити особливості феномену Різдва в європейській літературній традиції;

3) дослідити варіації на Різдвяну тему в українській літературі;

4) проаналізувати чудесні метаморфози Св. Миколая («Суд Святого Миколая» Івана Франка, «Різдвяний подарунок» від Анни Франко-Ключко);

5) дослідити специфіку колядки й казки як неодмінного атрибута Різдвяної магії («Коляда», «Святовечірня казка»);

6) здійснити аналіз інтерпретаційного розмаїття новорічної символіки («Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило», «Хоре серце»);

7) дослідити специфіку Святвечора та Різдва в родині Івана Франка.

Методи дослідження. Для реалізації мети та поставлення основних наукових завдань виділимо такі методи дослідження:

1) описовий метод - для класифікації та інтерпретації структурних і функціональних властивостей жанрової поліфонії різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі;

2) текстуальний метод - для глибинного прочитання тексту, завдяки чому текст сприймається як художня цінність. Письменник у тексті репрезентує себе і свій світ;

3) метод суцільної вибірки, за допомогою якого було зібрано фактичний матеріал дослідження;

4) аналізу словникових дефініцій - для виявлення оточення слів та їх визначень у словниках.

5) біографічний метод - для вивчення та аналізу літературних творів, в якому акцент робиться на авторському житті та досвіді, що вплинули на створення твору;

6) дедуктивно-індуктивний метод - для аналізу і синтезу наукових теорій і концепцій;

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що удосконалено дослідження різдвяно-новорічної символіки у творчості Івана Франка. Тема дослідження дістала подальший розвиток.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в подальшому дослідженні творчості Івана Франка. Результати цього дослідження можуть бути застосовані в написанні наукових робіт та послужити базисом для створення методичних посібників.

Мета та завдання дослідження зумовили **структуру** роботи, що складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок, із них 68 сторінок - основного тексту.

РОЗДІЛ І
РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНА СИМВОЛІКА В ТЕОРЕТИЧНОМУ ТА ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРАХ

1.1. Жанрова поліфонія Різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі

Культура, мистецтво кожного народу, які вкорінені в фольклорні пласти його історії, починаються у намаганнях людини словом, піснею, танцем, магічним дійством виразити власні почуття, переживання, пояснити явища світу, колективними або індивідуальними зусиллями вмилостивити сили природи тощо[2].

Термін «фольклор» вперше почав використовувати англійський археолог В. Томсон у статті “The Folklore” (1846) на позначення неписаної оповіді, яка побудована на залишках стародавніх вірувань, традицій та подібного в сьогоденній цивілізації. Це поняття мало офіційне визнання англійським Фольклорним товариством у 1879 році. У широкому значенні фольклор має значення усієї неписаної історії примітивних епох, у вузькому значенні - це давні обряди, звичаї, церемонії, котрі перетворилися на традиції або забобони нижчих станів цивілізованого соціуму. Предметне поле фольклору то збільшувалося, то зменшувалося. Спочатку ним позначали всі явища духовної та матеріальної культури народу, а вже пізніше - лише народну поезію, народну словесність, усну народну творчість.

Слов’янські дослідники надавали перевагу таким поняттям, як «усна народна словесність», «народна словесність» та «народна поезія». У той же час українські вчені частіше використовували поняття «усна народна творчість», «народна поетична творчість» та «усна народнопоетична творчість». У 1985 році на нараді (при ЮНЕСКО) урядових експертів з питань збереження фольклору з метою уникнення термінологічної невпорядкованості, характерної для сучасних наукових праць, було подано тлумачення, відповідно до якого

[2] Руснак І. Український фольклор / І. Руснак. К. : Видавничий центр «Академія», 2012. - С. 5.

фольклором (у широкому розумінні - частина народної культури) називали колективну, сформовану на звичаях творчість індивідів або груп, яка спричинена сподіваннями та надіями спільноти як адекватне висвітлення її соціальної та культурної незалежності. Фольклорні цінності та зразки передаються усно, за допомогою імітації та у процесі використання інших каналів. Його форми складають слово, мову, поезію, танці, музику, жести, міфи, обряди, архітектуру, ремесла й інші типи художньої творчості.

Сучасна наука послуговується поняттям «фольклор» у широкому значенні (поєднання словесно-музичних, словесних, музично-хореографічних, драматичних та ігрових різновидів народної творчості, звичаїв, традицій, обрядів, поглядів тощо) та у вузькому (мистецтво слова, у межах котрого реалізовується філологічна зацікавленість науковців)[3].

Серед фольклорних надбань виокремлюють наступні групи:

1) автентичний фольклор - це усі види творчого доробку народу, які функціонують без рис будь-яких композиторських, літературних або режисерських обробок. Його носії безпосередньо взаємопов’язані із оточенням живого побутування народної творчості, отримують фольклорні знання крізь усну традицію. Це фольклорні колективи, сільські солісти, нечасто ними стають представники міської традиції. Професіональною реконструкцією автентичного фольклору займаються фольклорні театри, ансамблі, аматори тощо;

2) вторинний фольклор - це жанри та види, які піддаються словесно-музичному, театральному, хореографічному й іншим видам оформлення, котрі зберігають в собі функції фольклорної першооснови та не є формами професійної творчості. Носії вторинного фольклору переважно є аматорами, любителями народної творчості, учасниками самодіяльності тощо.

Протягом свого тривалого існування фольклор був динамічним, змінюваним явищем, яке на кожному новому історичному щаблі свого розвитку

[3] Руснак І. Український фольклор / І. Руснак. К. : Видавничий центр «Академія», 2012. - С. 6.

набував нових характеристик й ознак, що залежало від перетворень цілої духовної культури. В історії розвитку фольклору виокремлюють такі етапи:

- синкретичний;
- постсинкретичний;
- урбанізаційний.

Синкретичний етап побудований на існуванні фольклорних форм як частини багатокомпонентних поєднань, із котрих пізніше виокремилися вірування, обряди, релігія, пісні, міфи, наративні жанри тощо. Всі традиційні словесні твори, що за власною структурою були складними й об'єднувалися в комплекси, дослідники схильні вивчати на цьому етапі як фольклор. Він виконував пізнавальні, комунікативні, побутові, практичні й багато інших функцій[4].

Соціально-побутові функції, а також їхні способи виконання, сполучення текстів з інтонацією, мелодією, рухами, танцями тощо спричинили родову, тематичну, жанрову, образну та поетикальну різноманітність словесного народного мистецтва.

Як і в усній народній творчості, так і в літературі представлені три роди мистецтва, зокрема:

1) епос, серед текстів котрого розрізняють казкову (культово-анімістичні казки, чарівні казки, казки про тварин, фантастичні казки, суспільно-побутові казки, притчі, анекдоти, небилиці тощо) та неказкову, чи документальну, прозу (перекази, легенди, народні оповідання, бувальщини тощо);

2) лірика, провідними пластами котрої є власне ліричні та обрядові пісні. До обрядових пісень входять календарно-обрядові (щедрівки, колядки, посівальні, веснянки, водохресні, гаївки, великодні, риндзівки, волочебні, русальні, маївки, купальські, петрівчані, собіткові, царинні, косарські, жниварські, гребовицькі) і родинно-обрядові (похоронні, весільні, голосіння). До власне ліричних належать родинно-побутові (пісні про жіночу долю,

[4] Руснак І. Український фольклор / І. Руснак. К. : Видавничий центр «Академія», 2012. - С. 6.

кохання, сирітство, сатиричні та гумористичні пісні) і суспільно-побутові (чумацькі, козацькі, ремісницькі, солдатські, рекрутські, жовнірські, наймитські, кріпацькі, заробітчанські, робітничі, строкарські, емігрантські, тюремно-таборові) пісні. Окрему групу фольклорної лірики складають пісні, які мають літературне походження, та романси;

3) драма, котра включає в себе календарно-обрядові (різдвяна драма, вертеп, Маланка, веснянолітні ігри, великодня драма, Тополя, купальське дійство, обжинкове дійство, царинні обходи, вечорниці, вулиця тощо) та родинно-обрядові (у зв’язку з народженням дитини, новосіллям, весільні пісні, похоронні пісні) фольклорні тексти; рудименти стародавніх обрядів включають в себе народні ігри та хороводи: «Кострубонько», «Дід», «Подоляночка», «Перепілка» тощо.

Епічні, драматичні, ліричні й ліро-епічні фольклорні тексти поділяють на такі жанри:

- пісенні (щедрівки, колядки, думи, балади, пісні тощо);
- прозові (міфи, казки тощо), деякі з них складаються з багатьох різновидів.

У цій роботі звернемо увагу як на пісенні, так і на прозові жанри, адже вони включають в себе різноманітність творів, які включають в себе різдвяно-новорічну символіку.

Перш за все варто зауважити, що твори, які містять в собі різдвяні мотиви, належать до категорії календарної літератури та характеризуються певними особливостями. Для прикладу, оповідання на різдвяно-новорічну тематику досить часто починаються з опису проблем та труднощів існування людини. Проте, незважаючи ні на що, завжди знаходиться вихід із ситуації, долаються будь-які перешкоди на життєвому шляху тощо. У різдвяному оповіданні диво зовсім не часто пов'язане з подіями, які мають надприродний характер (наприклад, відвідуванням Христа або янголів), значно частіше таке диво є

побутовим, котре може сприйматися лише як неочікуваний збіг певних обставин, як щаслива несподіванка[5].

Розглянемо детальніше особливості жанрової поліфонії різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі. Перш за все розглянемо такі жанри, як колядки, щедрівки, віншування та вертеп.

Колядкою (колядою) в українському вживанні називають символ Різдва, тобто народження світу та культ прабатьків, які в інших слов'янських народів, окрім українців, не збереглися. У цілому, поняття «коляда» в українській культурі є досить неоднозначним, проте найчастіше воно означає пісню різдвяного свята[6].

Провідним компонентом наукової рецепції колядок вважається окреслення місця та часу їхнього виконання. На чітких часопросторових координатах жанру часто наголошував І. Франко. Він стверджував, що для колядок властива тенденція виходу за рамки різдвяного обрядового циклу, навіть незважаючи на очевидні «тисячні зв'язуючі огнива» з ним (наприклад, колядування «під час обходів полів і інших процесій»[7]) для науковця стали вагомим доказом поетапного розширення функціональних «потужностей жанру»[8].

Наступним жанром є щедрівки, якими називають величальні українські народні обрядові пісні, котрі виконують у Щедрий Вечір та під Новий рік. Згідно з різдвяно-новорічними звичаями, щедрівки, як і колядки, прославляють господаря та його сім'ю. У щедрівках використовуються побажання добробуту, багатого врожаю, доброго роїння бджіл та приплоду худоби. Поетичне слово в колядках та щедрівках виконує магічну функцію[9].

Поняття «віншування» в західноукраїнській народній традиції має вузько регіональне значення, адже пов'язане з порою зимового обрядового циклу свят. Тут віншуванням називають не лише привітання, а також обов'язкове

---

[5] Про походження Вертепної драми та традиції її постановки. URL : http://ecotur-kmk.at.ua/publ/47-1-0-27
[6] Гоцалюк А. Вивчення традицій колядування на Гуцульщині / А. Гоцалюк. Київ. – С. 2.
[7] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 48. - С. 7.
[8] Пилипчук С. Жанр колядки у науковій рецепції Івана Франка // Вісник Львів. ун-ту / С. Пилипчук. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010, Вип. 51. - С. 132.
[9] Панчук О. Композиційна структура щедрівок // Слово і час / О. Панчук. 2005, Вип. 12. - С. 49.

ритуальне привітання з побажанням добробуту та здоров'я господарям, котре, як правило, виконується після щедрівки або колядки.

С. Доршенко віншування називає привітання, поздоровлення близьких людей із найбільш особистими компліментами, побажаннями, схваленням їхньої діяльності, що може характеризуватися жартівливою тональністю, іноді навіть жартівливо-іронічним забарвленням[10].

Вертеп - це сукупність релігійної християнської різдвяної драми та світської гри, компонентів усної народно-поетичної творчості. Вертеп виник близько середини XVII ст. Вертепні вистави розігрували під час різдвяних свят. Тексти до вертепних вистав створювали у більшості в середовищі школярів, яких називали вертепниками[11].

Вертеп може складатися з різних епізодів, таких як народження Ісуса Христа, відвідування віфлеємської печери, прихід пастирів тощо. У вертепі також можуть бути зображені ангели, Йосиф та Марія та інші персонажі.

Сутність вертепу полягає не тільки у демонстрації релігійної історії, а й у відтворенні української культурної та національної спадщини. Вертеп символізує об'єднання родини і спільноти навколо різдвяних звичаїв. В Україні цей обряд має глибокі історичні коріння та є невід'ємною частиною різдвяного святкування[12].

Ще одним жанровим різновидом є календарно-обрядові пісні, яким присвячує свої праці Л. Сорочук. Досліджуючи календарно-обрядові пісні, учена зауважує, що значну увагу дослідників етнографії та фольклору привертає різноманітність символів та обрядів у щедрівках, колядках та величальних новорічних піснях-вітаннях. Як правило, до зимового циклу календарних пісень включаються щедрівки та колядки, які є новорічними

---

[10] Космеда Т. Лінгвокреативність С. І. Дорошенка в моделюванні ego-текстів : жанр віншування-привітання-присвяти // Лінгвістичні дослідження / Т. Космеда. 2019, Вип. 50. - С. 11.

[11] Лев Ю. Вертеп, український традиційний ляльковий театр та коляда / Ю. Лев. 2013. URL : https://evacommunicationinparis.wordpress.com/2013/01/10/%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BF-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D1%8F%D0%BB%D1%8C/

[12] Там само.

вітаннями, побажаннями щедрих врожаїв та успіхів у новому році, величання господарів, зокрема його родини, прославлення праці землероба тощо[13].

Різдвяно-новорічний комплекс містить в собі щедрівки, колядки і віншівки. Тисячоліттями ці фольклорні твори були важливим засобом узагальнення життєвого досвіду, існування предків, їхнього світосприйняття, втіленням народної мудрості. С. Килимник стверджує, що ці давні пісні-містерії, звичаї та ігри закарбувалися в пам'яті кожного українця, не затратившись на тому безкінечному, довгому тернистому шляху української нації, адже вони несвідомо, інтуїтивно, незрозуміло залишаються тією святою ниткою вічності, котра сьогодні пов'язує людські душі з душами предків, які власне й створили цю культуру[14].

Різдво як одне з найзначніших християнських свят здійснило вплив на формування окремого жанрового різновиду малого епосу - різдвяного оповідання. У світовій літературній традиції коріння цього жанру науковці пов'язують із календарною прозою, котра, перш за все, сформувалася на основі фольклорних жанрів народної новели, оповідки, анекдоту, вертепної драми, казки тощо[15]. Відповідно до часового виміру хронотопу сюжет різдвяних оповідань розгортається у період Різдва (різдвяно-новорічних свят) або Великодня (від початку Великого посту до Трійці)[16].

Отже, фольклор є мистецьким та культурним твором чи їхнім поєднанням, що витікає з фольклорних звичаїв історії певного народу. Він виникає зі спроб людини виразити власні почуття, пояснити певні явища світу й умилостивити сили природи через пісню, слово, танець і магічні дії. Термін «фольклор» вперше був використаний у 1846 році та отримав своє офіційне визнання. Фольклор включає в себе різні групи, зокрема автентичний фольклор (усна

---

[13] Сорочук Л. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика / Л. Сорочук. - С. 133.
[14] Тихолоз Н. Жанрові модифікації казки у творчості Івана Франка : дис. … к. філол. н. : 10.01.01. «Українська література» / Н. Тихолоз. Л. : 2003. – С. 177.
[15] Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Шевчук. Львів: 2001. – С. 9.
[16] Данилюк-Терещук Т. Різдвяне оповідання Модеста Левицького / Т. Данилюк-Терещук. Луцьк . - С. 12.

творчість, традиції та звичаї) і вторинний фольклор, котрий піддається професійному оформленню, однак зберігає в собі певні фольклорні засади. Фольклор включає в себе такі періоди, як синкретичний, постсинкретичний та урбанізаційний. Фольклор різдвяно-новорічних мотивів характеризується різноманітними жанрами. Календарно-обрядові пісні, зокрема щедрівки, віншівки та колядки, є основною складовою різдвяно-новорічного комплексу, котрий зберігає в собі культурні звичаї українського народу.

1.2. Феномен Різдва в європейській літературній традиції

Здавна митці присвячували свої твори темі Різдва, Нового року, Святого вечора тощо. Література європейських письменників характеризується безліччю таких творів.

Перш за все розглянемо особливості різдвяних та новорічних звичаїв у різних європейських країнах. Слід зауважити, що багато українських різдвяних традицій походить із Європи. Наприклад, перед Різдвом існує такий звичай (котрий прийшов в Україну із Західної Європи), як встановлення та прикрашення в домі ялинки. Це вічнозелене дерево вважається символом вічного життя, а прикраси, яким воно декорується, - це ті подарунки, котрі повинна отримати людина в Новому році. Сьогодні існує таке твердження, що різдвяна або новорічна ялинка є образом священного дерева, а зірка, яку розміщують на верхівці дерева, символізує небо та сонце.

Науковиця Т. Рязанцева зауважує, що варто зважати на те, що Різдво є центральним, але не єдиним зимовим святом. Як правило, у різних країнах цикли зимових святкувань мають певні відмінності, але в давні часи вони починалися у більшості випадків ще з кінця листопада (а саме - від Дня всіх святих) та тривали аж до лютого. Зараз тривалість цього циклу трохи зменшилась, тому він охоплює, як відомо, часовий проміжок між початком грудня і серединою чи кінцем січня. У зв’язку з тим, що на європейських теренах Різдво святкується у більшості 25 грудня, то перед українським Різдвом

європейці вже знімають святкові прикраси і забирають ялинки, оскільки 6 січня починається та ж сама Дванадцята ніч (тобто дванадцята за рахунком від Різдва), про котру і під яку В. Шекспір написав одну зі своїх найбільш відомих комедій. Саме цей день і став завершенням зимових святкувань[17].

Загалом, європейські традиції різдвяно-новорічних свят достатньо різноманітні. У першу чергу слід звернути увагу на те, що спільним як для України, так і для різних європейських країн залишається звичай - виконання різдвяних пісень, тобто колядок та щедрівок. У різних народів навіть слово для позначення цього пісенного жанру використовується схоже - коледи, коляди, календи тощо. Сьогодні досить непросто повірити в те, що традиція колядування сформувалася ще задовго до того, як Європа стала християнською. Цікавим є той факт, що у Стародавньому Римі в перші дні нового року родичі та сусіди, відвідуючи домівки один одного, співали спеціальні святкові пісні - календи та обмінювалися подарунками[18].

Європейські традиції колядування беруть своє коріння ще в римських величальних новорічних гімнах. Це коріння почало формуватися ще в тих далеких часах, коли Європа ще не вважалася християнською. Сьогодні колядки мають генетичний зв'язок з стародавніми язичницькими звичаями, які присвячені періоду зимового сонцестояння.

Здавна європейські народи за допомогою молитов, величальних святкових пісень й урочистих бенкетів зустрічали той час, коли дні стають довшими, а ночі все коротшими і коротшими. Як відомо, саме у цей час, відповідно до традицій, стародавні римляни заколювали кабана, що пізніше стало прийнятим і в Україні. Щодо дефініції самого поняття «коляда», то воно має латинське походження та позначає перші дні місяця - *calendae*.

---

[17] Рязанцева Т. Різдво в західноєвропейській літературній традиції / Т. Рязанцева. 2019. URL : https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5917

[18] Сорочук Л. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика / Л. Сорочук. - С. 135

Декілька століть християнізації Європи на поганські новорічні традиції нашарувалися євангельські розповіді про народження Ісуса Христа, тому стародавні календи перетворилися на християнські колядки.

Зрештою, до сьогодні у різдвяних величальних святкових піснях європейських народів можна простежити сліди язичницьких культів. Як правило, один із головних символів християнського Різдва - це новорічне дерево або ялинка, яка колись вважалася священним деревом північно-європейських народів. У сучасній Німеччині урочиста колядка про ялинку "O Tannenbaum" є однією з найвідоміших[19].

Стародавні дохристиянські ритуали також використовуються у сучасних святовечірних звичаях, які досі зберігаються в Норвегії. Сівши за святковий стіл, норвезькі сім'ї беруться за руки та хороводом ходять навколо різдвяної ялинки, при цьому співаючи колядки. Цікавим також є те, що сьогодні у норвежців також використовується древня традиція, частково схожа на українську - вшанування снопа збіжжя. Норвежці на Різдво у садах вивішують снопики вівса. Здавна це вважається жертвою для грізного норманського бога Одина, а сьогодні - нагадування про солому, на котрій народився Ісус Христос, зокрема пожива для голодних птахів. У відомій норвезькій різдвяній пісні співається: «На соломі лежить і відпочиває Небо»[20].

Подібні до українських різдвяні звичаї можна простежити навіть у далекій Португалії. У цій країні, як і в самій Україні, під час святкування за святвечірнім столом згадуються померлі родичі. Згідно з традицією, для них залишають одне місце зі столовими приборами. У цілому, Португалія - це батьківщина однієї з найвідоміших у світі колядок "Adeste Fideles" («Прибудьте всі вірні»). Колядка виникла ще у XIII столітті та, відповідно до однієї з гіпотез, її текст був написаний королем Португалії. Колядка була та досі залишається в репертуарі безлічі видатних виконавців, її, зокрема, співали Е. Преслі,

[19] Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимчик. К. : 1994. – С. 67.
[20] Сорочук Л. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика / Л. Сорочук. - С. 136.

Ф. Сінатра, Л. Паваротті, а сьогодні її також виконують група «Іль діво», А. Боччелі, Енія та інші.

Зрештою, чи не найбагатшими є колядкові звичаї у слов'янських народів, особливо в українців та поляків. Багато українських та польських колядок мають подібні рядки й ідентичну мелодію. Це спричинено тим, що ці два народи століттями проживали поряд, тому й традиції сусідів мають безліч схожостей. Для прикладу, одна з найвідоміших польських колядок "Dzisiaj w Betlejem" («Сьогодні у Вифлеємі») подібна до української «Во Вифлеємі нині новина».

У багатьох європейських народів дні різдвяних святкувань співпадали з дванадцятиденним циклом язичницьких свят, які присвячені зимовому сонцестоянню, що позначало оновлення природи (сатурналій у романських народів, коляда - в українців тощо) та початок нового життя. Таким чином, свято Різдва у різних країнах включало в себе безліч звичаї та обрядів цих святкувань. До них, перш за все, належать колядки, тобто костюмовані ходи із співами та зіркою, святвечірня трапеза, котра складається із дванадцями пісних страв.

Досить цікавим є святкування Різдва у Чорногорії та Сербії. Різдвяний святвечір, який датується 6 січням, у сербів називається «Баднідан». З-поміж релігійних свят Святвечір займає друге місце після святкування Великодня. Проте, серед сімейних свят для сербів Різдво завжди залишається на першому місці. У Чорногорії Різдво Христове або Божич - це свято дітей та батьків. Тут усі члени сім'ї, котрі залишилися в будинку розпалюють на світанку вогонь та розпочинають смажити на рожні спеціально відгодоване до Різдва порося - «печеницю». У той час жінки готують різдвяний пиріг та багато інших страв.

Відповідно до традицій, ніч перед Різдвом вечеря повинна бути пісною. Зранку в церквах дзвонять дзвони, а люди одягають святковий одяг та йдуть до церкви слухання Різдвяної літургії. Після служби у дім беруть просфору. Люди вітаються словами: «Христос народився!», у відповідь отримавши: «Воістину

народився!» Таке вітання використовується аж до свята Богоявлення, яке датується 19 січням[21].

Усі члени родини в процесі очікування різдвяного обіду пригощаються сухими фруктами та гарячою ракією. Після цього господар приносить на стіл печеницю, яка повинна принести в дім благополуччя та здоров'я. Для святкового стола також готується тушкована капуста з копченим свинячим м'ясом, квашена капуста, пиріг з каймаком, «пребранац», тобто варена квасоля з цибулею та рослинним маслом тощо. Завершення святкування Різдва - заломлення «погачу» - домашнього різдвяного плоского пирога, який готується з прісного тіста. Вранці господиня замішує тісто для пирога та загортає в нього срібну чи золоту монету. Кожен член родини отримує шматок пирога, а той, у чиєму шматку опинилася монета, відповідно до переконань народу, буде щасливим цілий рік.

Грецьке Різдво, яке має назву Крістоугенна, також включає в себе безліч народних традицій та вірувань. День перед Різдвом співають колядки. Діти ходять від будинку до будинку та співають колядки, котрі сповіщають людей про прихід Спасителя. У Греції Різдво святкується в сімейному колі, а основною частиною свята є багатий на страви стіл. Відповідно до православної традиції, перед Різдвом починається піст, який триває декілька тижнів[22].

Таким чином, саме різдвяні колядки та щедрівки є одними із провідних творів, які включають в себе різдвяно-новорічну символіку. У той же час у процесі формування сучасного сприйняття духу європейського Різдва - з його домашнім вогнищем, сімейними цінностями, декорованою ялинкою та низкою подарунків під нею, а також доброчинністю як обов'язковою моральною настановою одягти та нагодувати вбогих - провідну роль відіграла саме література.

---

[21] Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимчик. К. : 1994. – С. 69.
[22] Сорочук Л. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика / Л. Сорочук. - С. 137.

У XIX столітті в письменстві безлічі європейських країн сформувався такий піджанр, як різдвяне оповідання. Це розповіді, у котрих сюжет розгортається відповідно до особливих правил. Особливим зразком для становлення різдвяного оповідання як у континентальній європейській, так і в британські літературі став твір англійського митця Ч. Дікенса «Різдвяна пісня у прозі», який вийшов друком у 1843 році. Цьому твору вже характерні всі ознаки класичного різдвяного оповідання. У першу чергу, дія оповіді відбувається саме на Різдво. По-друге, знаходячи вихід із ситуації, у котрій опинився, головний герой змінює власну систему цінностей, зазнаючи значного морального перетворення. По-третє, в історії використовується містичний компонент - злі та добрі сили. По-четверте, відбувається зовсім несподіване диво та сюжет отримує щасливу кінцівку[23].

У той же час, як вважає Т. Рязанцева, твори, котрим властиві всі зазначені особливості, можуть мати відмінності за тональністю. Вона вважає, що, для прикладу, оповідання «Дівчинка з сірниками», яке належить данському автору Г. Андерсену, доволі сумне, адже юна головна героїня, котрій нічого не вдалося вторгувати за свій товар, боїться повертатися до власного дому та замерзає на вулиці. Однак, з тексту випливає те, що дівчинка після смерті потрапляє до раю, а в християнському контексті це однозначно вважається позитивним фіналом. У той же час головний, зокрема моральний, акцент цієї розповіді відноситься до обов'язку допомагати ближньому. Таким чином, правил різдвяного оповідання дотримано[24].

Як стверджує дослідниця, різдвяна історія до сьогодні активно розвивається, а її моральне спрямування у XX столітті тільки посилюється. Доказом цього твердження може стати, перш за все, повість італійського митця Дж. Родарі «Подорож Блакитної Стріли», яка є ідеальною, як зазначає

---

[23] Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Шевчук. Львів: 2001. – С. 5.

[24] Демчик М. Традиції і новаторство жанру різдвяного оповідання у творі А. Куркова «Золоті ножиці та три пригоршні снігу» / М. Демчик. Ужгород. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22366/1/Марта%20ДЕМЧИК%20%28Ужгород%29.pdf

Т. Рязанцева, книгою для родинного читання вголос упродовж періоду зимових свят[25].

Сьогодні існує безліч книг, котрі формально не пов'язані з різдвяними та новорічними святами, проте за своїм змістом, стилістичними та моральними наголосами абсолютно вкладаються у зразок класичної різдвяної оповіді. Для прикладу, такою ж є повість «Ганс Брінкер, або Срібні ковзани», котра написана М. Додж. Вона була опублікована ще в 1865 році та досі не втратила власного чару. Це - історія про сестру Гретель та брата Ганса, які походять із бідної голландської сім'ї. Сюжет оповіді обертається навколо змагання ковзанярів, котре діти мають на меті виграти. Це досить захопливий літературний твір, герої якого органічні та живі, потрапляють у безліч різноманітних пригод. Як правило, в повісті присутнє й диво (причому абсолютно реалістичне), а також щаслива кінцівка. Варто зауважити, що американська письменниця здійснила вагомий внесок у процес розвитку зимових видів спорту у США: відразу ж після виходу її книга стала досить відомою в Америці і запровадила серед дітей моду на ковзани[26].

Ще однією вартою уваги є книга - збірка різдвяних оповідань "High Spirits" відомого канадського романіста, видатного літературознавця та багаторічного викладача Торонтського університету Р. Девіса. Згідно з традицією, викладачі та студенти цього університету щороку збиралися разом на Різдво з обов'язковою умовою, що кожен присутній повинен представити власний сольний номер - для прикладу, розповісти цікаву історію. Упродовж вісімнадцяти років поспіль Р. Девіс готував до цих зустрічей по одному іронічному прозовому твору в стилі пародії на класичне різдвяне оповідання. Головною дійовою особою, яка й розповідала історію, завжди був сам автор.

---

[25] Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Шевчук. Львів: 2001. – С. 6.

[26] Демчик М. Традиції і новаторство жанру різдвяного оповідання у творі А. Куркова «Золоті ножиці та три пригоршні снігу» / М. Демчик. Ужгород. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22366/1/Марта%20ДЕМЧИК%20%28Ужгород%29.pdf

Від одного твору до іншого сюжет завжди був побудований на святкових пригодах, зустрічах із духами й різноманітними потойбічними силами. Р. Девіс стверджує, що важко визначити найкраще з-поміж цих творів. Найбільший інтерес, на як він вважає, становлять «Притулок для ображених святих» та «Цілунок Хрущова». У першому з них описується неймовірна та нестандартна ситуація, у котру втрапляє радянський студент, який за академічним обміном опинився у Канаді. Внаслідок магічного впливу він перетворюється на жабу, а повернути йому попередню сутність зможе лише поцілунок Хрущова. У другому оповіданні досить чітко відчувається обізнаність письменника із історії католицької Церкви, особливо із її найважливішими святими. Відповідно до сюжету, у тому випадку, коли святий втрачає власних вірян та відходить, так би мовити, на периферію релігійного життя, його виключають із певних списків та назавжди забувають. Одного разу всі ображені колишні святі приходять до головного персонажа з вимогою надати їм прихисток в Торонтському університеті. Проблемою було тільки те, що вони прибувають з власними атрибутами, зокрема з тваринами, інколи - доволі великими (ведмедями, дельфінами та різнотипними драконами). Згодом автор розповідає про те, як головний герой турбується та як розраджує власних гостей. Ця збірка написана вишуканою англійською мовою, з використанням чудового тонкого гумору. На жаль, вона досі не була перекладена українською мовою. Та її, безсумнівно, слід прочитати в оригіналі всім, хто професійно цікавиться англійською літературою, та й мовою в цілому[27].

Різдво стає відгомоном і в літературі фентезі, незважаючи на те, що цей жанр і без того має справу з різноманітними авторськими реальностями та казковими дивами. У цьому контексті необхідно перш за все згадати видатного англійського митця Дж. Толкіна, який здійснив значний внесок у розвиток літератури XX століття - світової та європейської. Він написав збірку «Листи

[27] Шовкопляс Г. Є. Функціональна атрибутивність ознак постаті ангела в сучасному різдвяному оповіданні // Літературний процес: методологія, імена, тенденції / Г. Є. Шовкопляс. Київ : Київ. ун.-т ім. Б. Грінченка, 2010. - С. 193.

Різдвяного Діда» (“Father Christmas Letters”), котра була опублікована вже після смерті письменника. Ці листи з 1920 по 1943 роки від імені Духа Різдва Дж. Толкін писав по черзі своїм чотирьом дітям.

До умовно різдвяних творів Дж. Толкіна також відносяться гумористична повість «Фермер Джайлз із Гему», у котрій по-особливому обігрується видатний від часів Середньовіччя епізод з артуріани. Як зазначається в легендах, король Артур кожного року збирав власних лицарів на великий різдвяний обід у замку[28].

На перетині малярства та друкованого слова сформувався ще один пов’язаний із Різдвом жанр - святкова листівка, яка вперше з’явилася у 1843 році. Її створив англійський художник Дж. Горслі. Разом із листівкою у широке використання увійшов і сьогодні канонічний вітальний текст “Merry Christmas and Happy New Year!” («Веселого Різдва та щасливого Нового року!»). На цій листівці подано представників декількох поколінь однієї родини (молоде подружжя, старші люди, няня з маленькою дитиною) за святковим столом. Усі вони усміхнені, веселі, вітають адресата, тримаючи у руках келихи. Ліворуч та праворуч цієї ідилічної картини розташовано сценки, які символічно нагадують про християнський обов’язок доброчинності відносно вбогих[29].

Отже, європейські різдвяні традиції мають власні особливості, проте також включають в себе спільні риси, зокрема виконання різдвяних пісень та прикрашання ялинки. Українські різдвяні звичаї мають коріння в європейській культурі. Різдвяні щедрівки та колядки відіграють важливу роль у процесі передачі різдвяно-новорічної символіки. Різдвяні оповідання характеризуються певними правилами, а саме розповідають про події, які відбуваються саме на Різдво, включають в себе моральні трансформації головних героїв, мають містичний елемент та щасливу кінцівку.

---

[28] Костельник Г. Плюси й мінуси в поезії Франка // Ломання душ : З літературної критики / Г. Костельник. Львів : Вид-во «Добра книжка», 1923. - С. 298.

[29] Демчик М. Традиції і новаторство жанру різдвяного оповідання у творі А. Куркова «Золоті ножиці та три пригоршні снігу» / М. Демчик. Ужгород. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22366/1/Марта%20ДЕМЧИК%20%28Ужгород%29.pdf

1.3. Варіації на Різдвяну тему в українській літературі

В українському літературному процесі різдвяна тематика актуалізовалася упродовж останніх декількох років. Традиційними для вітчизняних видавництв (зокрема «Свічада» або «Видавництва Старого Лева») стали видання, котрі були представлені до новорічно-різдвяних свят - як для дітей, так і для дорослих. З однієї сторони, вони складаються із тих творів, котрі вже колись були опублікованими, з другої - це новонаписані твори, що привертають увагу реципієнтів, проте на них критика та літературознавці практично не звертають жодної уваги. Таким чином, у переддень новорічно-різдвяних свят з'являються критичні огляди, котрі швидше за все показують те, що підготували видавці для читачів, включають в собі поради щодо того, якій віковій категорії адресовані ці книги, аніж досліджують їхні жанрові особливості, специфіку розвитку сучасного різдвяного оповідання в українській літературі, перспективи розвитку цього жанру тощо.

Орієнтиром досліджень творів на різдвяно-новорічну тематику в українській літературі стають праці І. Буркут, С. Ленської, Н. Шевчук, О. Приймачук, Л. Богачевської та багатьох інших науковців, у котрих проаналізовані різноманітні аспекти жанрової специфіки різдвяного оповідання. Зрештою, жанрова різноманітність сучасної малої прози у цілому та різдвяного оповідання зокрема свідчить про те, що існуючі наукові праці на цьому етапі розвитку сучасної української літератури у першу чергу стосуються формулювання питань, аніж засвідчують остаточне їхнє розв'язання і систематизацію тієї значної кількості жанрових модифікацій різдвяного оповідання, котра кожного року з'являється у вітчизняному літературному середовищі.

Українська вчена В. Добродій присвячує свої дослідження проблемі різдвяної новели, яким вона називає незначний за обсягом текст, у котрому описуються події, які пов'язані зі святкуванням Різдва або свят новорічно-різдвяного циклу, зокрема наявні деякі ознаки: міфологічна цілісність простору

та часу, карнавальна трансформація Добра та Зла, містична або фантастична трансформація часу, особистості чи простору, зображеної у творі, народження нового часу / емоції, нової людини / нового життя / нової риси характеру в особистості тощо, етнографічні мотиви, національний колорит, наявність повчально-дидактичного складника тощо. Ці характеристики жанру різдвяного оповідання у наукових розвідках І. Буркут, Н. Шевчук, С. Ленської, З. Лібмана описуються як типові і традиційні для світової та української літератур. Безсумнівно, це неповний перелік рис, проте він допомагає згрупувати твори, котрі видавництва представляють до початку новорічно-різдвяних свят та презентують як «затишне, тепле, радісне чи родинне читання» у процесі святкування дня Святого Миколая, Різдва чи Нового року. Перш за все це класифікація за віковою ознакою: твори для підлітків, дітей та дорослої читацької аудиторії. Згідно з цим можна розглядати вірші про різдвяно-новорічні свята для дітей, повісті та казки для дітей, які були присвячені Новому року, дню Святого Миколая чи Різдву, зокрема й соціально-фантастичні новели, пригодницькі повісті, які адресовані підліткам. Окрему групу складають літературні твори, адресовані дорослій читацькій аудиторії.

Зважаючи на те, що перші дві групи мають доволі потужну традицію, яка пов’язана і з популярністю літературних творів такої тематики наприкінці XIX - першій половні XX століття в українському літературному процесі, то третя група - це такі твори, котрі, як правило, з’являлися в останні декілька років. Однак, їхня поява на книжкових поличках українських читачів може свідчити не лише про зміну читацьких уподобань, а й про повернення жанру різдвяного оповідання і виникнення нових жанрових модифікацій.

Цілком можливим виявляється те, що цей процес має майже точну дату початку - грудень 2013 року, коли «Видавництво Старого Лева» представило збірку під назвою «13 різдвяних оповідань». Її ініціатором стала головна редакторка видавництва М. Савка, котра й запропонувала українським авторам створити новели чи оповідання, у котрих би основними подіями були

новорічно-різдвяні свята або Різдво. Вона зауважувала в анотації про те, що тут розповідається про містику та реальність, використовується іронія та гумор, виражається філософське усвідомлення існування та трепетне світло любові, котра є головним поводирем, як Віфлеємська зірка - через темінь Різдвяної ночі. Кожен передає якусь особливу емоцію, а книга вийшла досить багатогранною. Таке сакралізоване Різдво, для прикладу, у Дзвінки Матіяш із братом-заїкою, котрий насмілюється врятувати маленьке кошеня у снігах, до цілком фантасмагоричного мовлення Лариси Денисенко, яка зіронізувала на тему того комерційного Різдва, що заполонило всі супермаркети та ефіри.

З часом «Видавництво Старого Лева» опублікувало додатковий наклад, а різдвяна тематика отримала, зрештою, безліч шанувальників - до підліткової та дитячої аудиторії додалася ще й доросла. У 2017 році книжкова поличка дорослих поповнилася новими різдвяними виданнями, зокрема «Мозаїка Різдва», арт-бук, спільний проект Х. Лукащук (ілюстратори та письменниці) та У. Горбачевської (дослідниці та співачки народної пісні), котрий включає в себе не лише тексти пісень, чарівні зображення, а й диск із колядками та піснями; «Листи до Різдвяного Діда» Дж. Толкіна, перекладне видання, що доповнює відомі літературні твори письменника («Гобіт, або Туди й Назад», «Володар персня» тощо); «Різдво з першими леді» видавництва «КМ-Букс», яке представляє специфіку святкування в колі дружин президентів[30].

Загалом, концептуальність та цілісність «13 різдвяних історій» збільшує ряд жанрових трансформацій різдвяного оповідання, а, таким чином, додає нових ознак та рис до визначення «різдвяне оповідання». Тринадцять авторів у збірці представили твори спільної тематики, проте кожен із включених до збірки текстів характеризується унікальними рисами. Так, С. Жадан подав до збірки гумористичне різдвяне оповідання «Жовтий китайський джип», М. Кіяновська подала соціально-психологічне різдвяне оповідання «Дік», А. Бондар - побутово-гумористичне різдвяне оповідання «Перше Різдво на віллі

[30] Берк К. Різдво з першими леді / К. Берк. Київ : КМ-Букс, 2017.

“СОВА”» тощо. Проте, різдвяна історія, яка була створена Дз. Матіяш, вирізняється на фоні інших, представлених у збірці. Авторка підготувала до друку оповідання «Різдво брата Заїки», тобто короткий твір, у котрому християнський та містичний мотиви були трансформовані у філософсько-екзистенційний. Традиційну для різдвяного оповідання сюжетну колізію зміни Зла в людині на Добро в ній мисткиня трансформує на лаконічну оповідь про вміння бути Ангелом та бачити ангельське в людині. Оповідь включає в себе дві точки зору: брата Захарії та брата Заїки. Дві їхні історії, як і їхні два голоси, у творі звучать поперемінно, у той же час Дз. Матіяш включає голос одного персонажа в голос іншого. Таким чином, твір розпочинається неначе розповідь від першої особи - брат Заїка розповідає про власні вчинки напередодні цього свята, про власний настрій, зокрема вказує на те, що йому було страшно ступати на такий непорушний ще ніким сніг та залишати на ньому сліди від власних чобіт, тож він просто роззувся, взяв у руки свої старі чоботи та ступив на різдвяний засніжений лід. Його серце переповнювала радість, «якби вмів співати, я би співав»[31].

Основною частиною цього «голосу» брата Заїки стали його спогади про святкування Різдва в родинному колі - з мамою («Удома ми сідали за різдвяну вечерю…»[32]), а також відвідування церкви, виставлення свічки та отримання медових яблук. Письменниця мінімально та стисло описує власне дію - перебування на вулиці, порятунок маленького котика, сміх на річці навпроти різдвяного сонця тощо. Натомість монолог та спогади персонажа, які подаються до того ж без лапок, стають цілісним твором, котрий сприймається реципієнтом як дійсність. У нього вламується голос брата Захарії, що не лише картає брата Заїку за ледарство, брехню, а й за те, що той голодний «не міг ти весь день по ріці ходити босий, ти би собі ноги відморозив. Недобре брехати у

[31] Матіяш Дз. Різдво брата Заїки / Дз. Матіяш. Львів : Видавництво Старого Лева, 2011. – С. 6.
[32] Там само. – С. 7.

різдво, брате Заїко. Та я ніяк не каратиму тебе, бо ти сам себе покарав, бо ж пропустив обід, і вечерю»[33].

Особливої уваги заслуговує жанр різдвяного філософсько-екзистенційного оповідання. Це такий художній текст, композиція котрого базується на поєднанні різноманітних точок зору, відповідно до яких одна і та сама подія подається через сприйняття двох різних персонажів, а об'єднують їхні погляди символічні образи, що дають можливість показати персонажів - як з боку, з погляду іншого, так і зсередини, їхніми власними очима. У філософсько-екзистенційному різдвяному оповіданні будь-який персонаж неначе повторює власну версію події, а символічні образи, які тісно пов'язані з тематикою різдвяного свята, формують цілісне коло символічних ідей та значень, котрі розгортаються перед реципієнтом.

Така жанрова модифікація різдвяної новели, безсумнівно, може бути поширеною в українській літературі - з огляду на те, що адресується дорослій читацькій аудиторії. Унікальний світ, який створений у такому типі різдвяного оповідання, переосмислює внутрішній стан та внутрішній світ людини. У той же час автор отримує можливість апелювати не стільки до дидактичного складника літературного твору, скільки до символічних та філософських узагальнень, які актуальні і для підліткової, і для дорослої читацької аудиторії, а це збільшує горизонти існування жанру різдвяного оповідання в просторі сучасної української літератури.

Варто зауважити, що українські письменники активно долучилися до створення різдвяних оповідань, які включають в себе різдвяно-новорічну символіку. Вже з середини XIX - початку XX століть у цьому жанрі працюють такі митці, як І. Франко, О. Пчілка, В. Стефаник, Леся Українка, Г. Хоткевич, М. Левицький, С. Васильченко, Г. Григоренко, М. Обачний та багато інших.

[33] Матіяш Дз. Різдво брата Заїки / Дз. Матіяш. Львів : Видавництво Старого Лева, 2011. – С. 8-9.

Талановиті майстри та майстрині слова в різдвяному оповіданні знаходять цікаві та нові можливості для втілення власних творчих задумів[34].

Новорічно-різдвяна тематика різносторонньо використовується у творчості О. Пчілки. Мисткиня пише про те, що інколи редактори недостатньо сказати просили, вони просто благали її надіслати їм якесь новорічне або різдвяне оповідання. Це пояснюється тим, що більша частина з її оповідань є або новорічними, або різдвяними[35]. Оповідання «Маскарад», «Забавний вечір», «Чад» «Три ялинки», «Тарасове свято», «Збентежена вечеря» включаються в новорічно-різдвяний цикл. Перші три твори у 1907 році були надруковані в Київській друкарні К. Милевського в книзі «Оповідання» під підзаголовком «Оповідання різдвяні»[36].

М. Легкий, досліджуючи особливості використання різдвяно-новорічної тематики у творчості О. Пчілки, зауважує, що твір «Три «ялинки»» (1891) - це оповідання, яке є близьким до нарису та складається з трьох невеликих за обсягом епізодів зі деякою часовою дистанцією між ними. У кожному з фрагментів син швачки Михась Конюшинський та донька «значної губернської пані» Юлія зустрічаються на святкових «ялинках». Незважаючи на різницю станів, дівчина подобається Михасеві та згодом стає його дружиною. Вона вміє цінувати кохання більше, аніж матеріальний статок та суспільні упередження. У третьому фрагменті дівчина за свої останні гроші купує маленькій донечці маленьку ялинку, на яку Михась чіпляє цукрове серце, котре він зберіг у себе як давній подарунок Юлії.

Різдвяно-новорічне оповідання «Тарасове свято (Різдвяна пригода)» у зв’язку зі своєю фрагментарністю сюжету є близьким до ескізу. М. Легкий стверджує, що деякі літературні твори О. Пчілки, які були написані на початку XX століття, (для прикладу, оповідання «За двором») позбуваються завершеності фабул, більше спрямовані до настроєвості у сприйнятті. Саме на

---

[34] Данилюк-Терещук Т. Різдвяне оповідання Модеста Левицького / Т. Данилюк-Терещук. Луцьк : С. 12.
[35] Легкий М. Художня проза Олени Пчілки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / М. Легкий. Львів : 2012. - С. 483.
[36] Там само. – С. 484.

Різдво в душі юнака-коминяра Тараса, який став автором вдалих привітальних різдвяних віршів, виникає перше справжнє та взаємне кохання, котре стає апофеозом його святкових відчуттів[37].

Різдвяну тематику також використовує в своїх оповіданнях й Леся Українка. До них належать оповідання «Святий вечір! (образочки)»[38], яке складається з чотирьох «образочків», тобто частин. У першій описується Святий Вечір, який проходить у звичайній селянській незаможній родині, у другому фрагментів Святий вечір проходить у багатій родині. Головним персонажем третього «образочка» став школяр, котрий спішить додому на свято, а четвертого - бідна дівчина, яка, незважаючи на непрості обставини життя, все ж таки бачить всю чарівність сімейного свята.

Відомими творами на різдвяно-новорічну тематику стали «Святий вечір» В. Стефаника, «Різдвяний вечір» Г. Хоткевича, «Мужицький ангел» С. Васильченка та багато інших.

У творчому доробку М. Левицького календарно-часовими маркерами Різдвяних свят позначаються такі оповідання, як «Страшна ніч», «Стаття 182», «Землиця рідна», «Коляда», а також літературні твори «Наградні», «Хрест і півмісяць», «Таємниче вбивство», які побудовані на авторському жанровому уточненні в підзаголовку - «різдвяне оповідання»[39].

Т. Данилюк-Терещук вивчає особливості різдвяних оповідань М. Левицького. Учена виокремлює такі твори, як «Таємниче вбивство», «Наградні», «Коляда», «Союзниця», «Хрест і півмісяць», «Страшна ніч» та «Стаття 182». Науковиця стверджує, що ці оповідання М. Левицького легко складають новорічно-різдвяний цикл його творчості. Митець дещо змінив жанр різдвяного оповідання, наділивши його рисами соціально-проблемних творів.

---

[37] Легкий М. Художня проза Олени Пчілки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / М. Легкий. Львів : 2012. - С. 485.

[38] Українка Л. Святий вечір! (образочки) / Л. Українка. URL : https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/lesya-ukrayinka/lesya-ukrayinka-svyatyj-vechir/

[39] Левицький М. Вибране / М. Левицький. Луцьк : «Терези», 2016.

Різдвяно-новорічні тексти письменника «закроєні на системі контрастів»[40], включають в себе гуманні ідеї різдвяного свята, спонукають реципієнта до любові до ближнього та християнської толерантності.

На особливу увагу заслуговують різдвяно-новорічні твори І. Франка. Так, український дослідник Б. Тихолоз вивчає специфіку зображення у творчості митця Святого вечора. Учений вважає, що це свято є одним із наскрізних смислообразів символічної автобіографії І. Франка, що проявляється у його науковій, художній і публіцистичній творчості. Хоча частотність використання цього концепту, як правило, не досить висока, його питома вага в семіосфері Франкової творчості та персональному мікрокосмі глибини його душі - вага не кількісна, а якісна - доволі значна[41].

Мало хто сьогодні пам'ятає про те, що найбільш ранніми творами з видатної спадщини майбутнього автора «Каменярів» і «Мойсея» були віршовані «задачі домові» - «Опись Святого Вечера» та «Опись зими».

Пам'яті батька було присвячено перший опублікований поетичний твір «українського Мойсея», а саме «Великдень», котрий був створений, відповідно до свідчень самого автора, у той же 1871 рік, який, на жаль, не зумів зберегтися (судячи з найменування, тісно пов'язаний із другим найбільшим християнським святом, котре український народ з давніх часів шанує нарівні з самим Різдвом). Водночас сьогодні основною точкою відліку особливостей розвитку Франка-поета називають саме «Опись зими» та «Опись Святого Вечера». Тому початки його художньої творчості є осяяними світлом Святого вечора[42].

На базі українських народних коляд молодий автор написав справжній шедевр ранньої творчості часів «романтичного ідеалізму». Навіть найбільший католицький критик Г. Костельник, досить суворо налаштований до поезії І. Франка (як під світоглядним, так і під сестетичним кутом), не зміг стриматися

---

[40] Ліпницька І. Творчість Модеста Левицького в контексті української прози кінця XIX - початку XX ст. : автореф. дис. на здобут. н. ст.. канд. філол. наук / І. Ліпницька. К. : 2004. – С. 12.
[41] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів. - С. 738.
[42] Франко І. Баляди і розкази / І. Франко. Львів : 2007.

від суперлятивної оцінки цього молодечого літературного твору, побачивши в ньому «зародки … поетичної геніяльности»[43] (проте, справжню геніальність зрілого І. Франка не визнавав, називаючи його, на противагу Т. Шевченкові, лише поетом-майстром): у його суб'єктивній рецепції, «Франко ніде більше (хоч так багато написав) не подав так визначно поетичного малюнку, так щирого, любого, яскраво пластичного, як у «Коляді»»[44].

Поетична алегорія-притча, котра була стилізованою під календарно-обрядовий жанр зимового циклу, достатньо гармонійно формується на основі народної творчості (на відміну, наприклад, від власне «Народної пісні» (першого виданого твору І. Франка), у котрому фольклорна стихія - це лише тема, котра була прикрашена «штучною» формою)[45]. Зрештою, цей поетичний тетраптих, тобто така олітературнена форма народнопоетичного жанру, котра включає в себе також апокрифічний мотив ходіння Богородиці - «Пречиста Діва шукає Сина», безліч разів трансформований в українському фольклорі і згодом геніально осучаснений у «Скорбній Матері» П. Тичини - так само тетраптиху[46].

Ці два фактори - апокрифічний та фольклорний - і визначають параболічний сюжет «Коляди» І. Франка, котра має виразно ліро-епічний характер: Пречиста Діва у даремних та виснажливих пошуках свого розп'ятого Сина знаходить перепочинок та ласкавий притулок у старшої з двох сестер, проте молодша - заздрісна та заможна - зазіхає на здобутий чесною працею добробут своєї працелюбної та добросердої родички. Проте, Божа Мати бере свою благодійницю під високу опіку, поставивши на сторожі її бідної хатини ангела-охоронця з мечем.

Уже через дванадцять років після дебютної «Описі Святого вечера» автор, який уже пережив власний "Sturm und Drang-Periode" (згідно з словами

---

[43] Костельник Г. Плюси й мінуси в поезії Франка // Ломання душ : З літературної критики / Г. Костельник. Львів : Вид-во «Добра книжка», 1923. – С. 49.
[44] Там само. - С. 50.
[45] Ізбенко М. Коментарі (без підпису) // Франко І. Баляди і розкази / М. Ізбенко. - С. 126-127.
[46] Мельник Я. Іван Франко й biblia apocrypha / Я. Мельник. Львів : Вид-во УКУ, 2006. - С. 286.

М. Євшана[47]), переповнений непростими життєвими випробуваннями і революційними світоглядними змінами, знову повернувся до теми Святого вечора - у незначній за обсягом символіко-алегоричній поемі-візії «Святовечірня казка», яка була вперше надрукована у передріздвяному номері періодичного видання «Діло» за 24 грудня 1883 року (5 січня 1884 року). У «Святовечірній казці» І. Франка релігійно-християнська тема Святого вечора органічно та закономірно поєдналася з чітким розумінням національної ідеї.

Святовечірньо-різдвяні мотиви також використовуються й у прозі І. Франка. Особливо колоритні художньо-етнографічні описи основних свят зимового календарного циклу використовуються у повісті «Великий шум» (1907 р.), який став останнім твором великої прози митця.

У перекладацькому доробку І. Франка також наявні твори новорічно-різдвяної тематики. До них належать «Свято дахів. Різдвяна казка» А. Доде і «Новорічна казка» А. Франса. Це можна вважати ще одним свідчення стійкого та неослабного зацікавлення письменника до цієї тематики - у чужій та власній творчості[48].

Отже, різдвяна тематика стала актуальною в українському літературному процесі упродовж останніх декількох років. Сьогодні критика і літературознавці не приділяють достатньої уваги вивченню особливостей жанру різдвяного оповідання, акцентуючи увагу на аналізі змісту та вікових категорій. Фольклорні традиції, міфологічні компоненти, етнографічні мотиви та карнавальна трансформація є характерними ознаками жанру різдвяного оповідання.

---

[47] Євшан М. Іван Франко (Нарис його літературної діяльности) // Критика; Літературознавство; Естетика / М. Євшан. К. : Основи, 1998. - С. 139.

[48] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 743.

РОЗДІЛ ІІ
РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНА СИМВОЛІКА ТВОРЧОСТІ І. ФРАНКА

2.1. Чудесні метаморфози Св. Миколая («Суд Святого Миколая» І. Франка, «Різдвяний подарунок» від Анни Франко)

І. Франко відомий своєю експериментальною та багатогранною літературною творчістю. Його творчий доробок вже давно вважається хрестоматійним, однак дослідники все частіше намагаються розкрити нові грані творів митця. Літературознавці здійснюють спроби проникнути в суть літературних явищ, які використовуються у творах І. Франка[49].

Отож, варто звернути увагу на те, що у текстах, які побудовані на різдвяно-новорічній символіці, автор часто використовує різноманітні літературні прийоми, зокрема метаморфозу. Однією з особливостей використання цього літературного прийому є його здатність трансформувати чи перетворювати образи, ідеї або символи з одного стану в інший з метою підсилення соціального, психологічного та філософського підтексту. Автор використовує метаморфозу задля відображення внутрішнього розвитку своїх персонажів, висвітлення суті конфліктів і перетворень, через котрі вони повинні пройти.

У цілому, використання метаморфози в творах І. Франка дає йому можливість розкрити внутрішній світ його персонажів, висвітлити глибокі філософські ідеї й складність людського досвіду.

Особливості використання метаморфози простежимо на основі образу Св. Миколая. Я. Мельник зауважує, що звернення І. Франка до святомиколаївської парості давньоїукраїнської літератури можна пояснити його науковими зацікавленнями. Певний час, навесні 1902 року, митець мав на меті створити просторе порівняльне дослідження про святого Миколая в обряді та легенді. У зв’язку з рядом причин (значний обсяг легендової літератури про святого Миколая, відсутність у Львові найбільш важливих для цієї теми

[49] Матвєєва Т. Метаморфози простору смерті в прозі І. Франка // Літературознавство. Філологічні науки / Т. Матвєєва. Харків : 2020, Вип. 33. - С. 5.

книжок, початок роботи над іншою науковою темою, що віддавна «муляла» його - над студією про святого Климента Римського), учений відклав аналіз про святого Миколая на пізніше. Як згадка про нереалізований задум («пізніше», на жаль, не наступило) в І. Франка залишилася значна кількість текстів про чудотворця Мирлікійського, «крім наших людових оповідань та вірувань, деякі нові рукописні тексти церковнослов'янські та старі легенди західноєвропейські»[50].

У п'єсі «Суд Святого Миколая» постає сцена, де Св. Миколай та ангел взаємодіють з дітьми, що доводять наступні рядки:

Ось нині власне рік минув,
Як на землі я тутка був,
Як дітям дари я давав,
До праці всіх я загрівав,
Наказував їм чесно жити,
Від зла тікать, людей любити.
Ну, хто послухав моїх слів? (...)
Скажи-но, ангеле, торік
Що я найліпшому прирік?[51]

На початку твору постає традиційний образ Св. Миколая як дарителя подарунків послушним дітям. Саме тут можна стверджувати про використання першої метаморфози. Її суть полягає у перетворенні звичайної людини, яка майже цілий рік живе простим життям, на чудотворця, котрий здійснює дивовижні речі, даруючи радість найменшим.

Наступна метаморфоза виражається у тому, коли Св. Миколай появляється у звичайному костюмі, а не у традиційному вигляді доброго та старого чоловіка, який обов'язково повинен мати довгу білу бороду («*Входить св. Николай в звичайнім костюмі і ангел з великою книгою під*

[50] Франко І. Лист до О. М. Веселовського від 4 травня 1902 р. // Зібр. Творів : У 50 т / І. Франко. Київ : 1986, т. 50. - С. 209.
[51] Франко І. Суд Святого Миколая // Дзвінок / І. Франко. 1895, № 24. - С. 369.

пахвою»[52] [51, с. 369]). Така трансформація образу Св. Миколая викликає цікавість та є досить несподіваною, адже реципієнт може очікувати більш традиційного ілюстрування.

Надалі І. Франко використовує метаморфозу, відповідно до якої Св. Миколай здійснює суд над дітьми:

Ай вай, що я чую, отче Николаю!

Ви на суд засіли - я о тім не знаю!

Суд - то важна справа, легко попектися.

Як же ж то без мене може обійтися?[53]

Св. Миколай постає в образі судді, котрий перетворює добрі та злі дії дітей на медяник, що є результатом їхніх вчинків. Таким чином, добрі дії дітей піддаються метаморфозі та перетворюються на солодкий медяник. У наступному фрагменті продемонстровано те, що сором'язлива дівчинка не зізнається отцеві про свої добрі справи, за що чортик злісно проганяє її. Однак, ангел заступається за дитину та розповідає про її добрі вчинки:

Св. Николай: Скажи ж мені, Марисю мила,

Ти в тім році доброго зробила?

Марися: Я… я… нічого.

Чортик: Марш геть!

Ангел: Не кричи, антипку! Добра се дитина.

Добрих діл у неї повна кожда днина[54].

Чорт, образ якого трансформується та використовується у метаморфічному вигляді - він виступає як адвокат, однак зазвичай є символом зла. У п'єсі відбувається зміна його основної ролі, що спричиняє відчуття несподіванки і змішаних почуттів у читачів твору.

За допомогою образу чорта у творі акцентується увага на контрасті між добром та злом. Чорт не приховує свій негативний настрій і спротив щодо

---

[52] Франко І. Суд Святого Миколая // Дзвінок / І. Франко. 1895, № 24. - С. 369.
[53] Там само. – С. 370.
[54] Там само. – С. 371-372.

дітей, котрі є представниками добра та добрих вчинків. Звернення чорта до Марисі, яка походить із незабезпеченої родини, дає можливість звернути увагу на цинічність та нахабство цього персонажа:

Ну, а чого ж прийшла сюди, небого?

Чого нам дармо забираєш час?

(...) Сей медяник небесний не для вас![55]

Однак, ангел відстоює доброчесність дівчинки й акцентує увагу на її добрих вчинках. Він звертає увагу на позитивні риси Марисі. Вважаємо, що ця метаморфоза висвітлює духовний розвиток дитини та її трансформацію в символ жертовності та доброти:

Рано в школі вчиться, а прийде додому,

Мусить буть за няньку братчику малому.

Хоч сама мала ще - мамі помагає.

Бігає, трудиться, в хаті прибирає[56].

Наступним на суд з'являється паничик Михась, котрий хвилюється за долю бідних людей. Він розповідає про свої добрі справи, наголошуючи на тому, як допомагав малозабезпеченим людям («*Я над їх бідою / Зжалувавсь і дав / Їм свої всі гроші*»[57]). Тут також відбувається метаморфоза, яка виражається через зіткнення традиційного сприйняття панича як негідника. Михасеві вдіється розірвати всі стереотипи і вказати на те, що добрі вчинки може здійснювати будь-яка людина.

Ще одним прикладом метаморфози у п'єсі є сприйняття образу Гриця. Спочатку чорт виражає підозру та сарказм щодо можливості дати бідному хлопцеві медяника. Тут можемо стверджувати про відображенням автором недоліків та невдячності суспільства щодо добрих намірів людей. Проте, ангел змінює ситуацію, позитивно реагуючи на слова чорта та вказуючи на добру сутність хлопця:

---

[55] Франко І. Суд Святого Миколая // Дзвінок / І. Франко. 1895, № 24. - С. 372.
[56] Там само. – С. 372.
[57] Там само. – С. 372.

Чорт: Гриць урвитель, пустошак

Не дістане нагороду.

Ангел:

А я думаю не так.

Правда, лихом він кормився, (...)

Та в душі його займився

Ясний огник співчуття,

І тепер вже він не згасне (...)[58].

Ангел вказує також на трансформацію та розвиток особистості Гриця, що відбувається через співчуття та взаєморозуміння інших людей. Хлопець представлений з глибоким внутрішнім світом, водночас маючи навички бачити добро і долати свої негативні риси, зокрема жадобу і погорду.

У кінці твору Св. Миколай знову піддається деякій метаморфозі, оскільки він не просто дарує та продовжує свою мандрівку, а звертає увагу дітей на важливості не лише одноразових добрих вчинків, а на безперервному бажанні до здійснення добра, розвитку навичок взаєморозуміння, вміння спільно діяти та допомагати один одному:

Чи добро, чи лихо, чи яка година,

Будьте все з собою як одна родина.

Любіться всі разом, бо кругом злі люде, -

Коли серед своїх любові не буде,

То чужі вас певно не будуть любити,

З ваших сварок скористають, щоб вас всіх згубити[59].

Наступним твором, у якому простежується використання метаморфози, є «Різдвяний подарунок» від А. Франко. Тут яскраво зображено різдвяно-новорічну символіку, адже події відбуваються напередодні Різдвяних свят: «*Надходили Різдвяні Свята. Спершу - свято отця Миколая, а там - Святий*

[58] Франко І. Суд Святого Миколая // Дзвінок / І. Франко. 1895, № 24. - С. 375.
[59] Там само. – С. 379.

Вечір: ялинка, подарунки»[60]. Головні герої твору перебували в очікуванні дива від Св. Миколая та ангелика. Як правило, тільки слухняні діти отримували подарунки, а збиточні - ні.

Дівчата сперечалися щодо існування Св. Миколая, їхні думки та здогадки розходилися: «*Я підглянула, як матуся пакувала різні пакунки, завивала їх у кліровий папір та перев'язувала золотим шнурочком. Чому вона це робила, й то потаємно, та що було в тих пакунках, - не знаю. Чи це подарунки для нас?*»[61] - стверджує Маруся. Однак, Стефця заперечує: «*Дурненька, це тобі привиділось. Це не подарунки на свята, бо Святий Миколай і ангелики приготовляють подарунки в небі і вже готові привозять на великих саночках. Треба тільки щовечора помолитись, не робити збитків, слухати матусі, бо Святий Миколай і ангелики все бачать і все знають - і знають, що кому дати*»[62].

Кожна дитина просить у Святого Миколая те, що їй найбільше потрібно. Однак, Галя, будучи дещо непослушною та достатньо збиточною дитиною, усвідомлює те, що може залишитися без подарунків та засмучується: «*Я хочу тільки тепленькі рукавички - такі білі, як має Маруся (...) Так, - рішила вона, - нічого більше не хочу, тільки білі теплі рукавички*»[63].

Галі було досить самотньо у своїй сім'ї, незважаючи на те, що у неї були батьки та три брати. Вона не мала з ким порозмовляти, адже кожен був зайнятий своїми справами. Коли дівчинка почала розмову з найстаршим братом щодо подарунків від Святого Миколая, він несмішливо відповів: «*Така велика, а вірить, що Святий Миколай і ангел приносять подарунки дітям! Це мама й тато купують ці дарунки*»[64]. Проте, вона не сміла й сумніватися в їхньому існуванні, щиро вірячи у диво: «*Це неправда! - закликала Галя. - Ви мене все*

---

[60] Франко-Ключко А. Різдвяний подарунок // Для Тебе, Тату! / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал. 2010. - С. 287.
[61] Там само. – С. 287.
[62] Там само. – С. 287.
[63] Там само. – С. 287-288.
[64] Там само. – С. 288.

б'єте і дробите, і за те вам ані Святий Миколай, ані ангел нічого не принесуть. Але я чемна, і мені принесуть білі рукавички»[65].

В очікуванні зустрічі з о. Миколаєм Галя щоразу ставала сумнішою і сумнішою. Всі її подруги вже давно з матусями відправилися на свято, а бідна дівчинка не мала з ким піти, оскільки мати була хворою, а батька не було вдома. Але, раптом, додому прийшов батько та радісно запросив дочку відвідати свято: «*Я стрінув твою учительку, паню Кульчицьку, й вона запросила нас на свято о. Миколая, що відбудеться в «Бесіді». Може маєш охоту піти?*»[66].

На сцені Галя побачила справжнього Святого Миколая: «*Там був справжній Св. Миколай: з білою бородою, в короні і ризах. Біля нього з обох боків стояли два ангели в срібних шатах та з білими великими крилами. А тут же й чорт, весь чорний, з рогами, червоним довгим язиком і предовгим хвостом*»[67].

Як бачимо, у цьому творі Св. Миколай постає у традиційному образі, на відміну від образу у п'єсі «Суд Святого Миколая», де він зображений як звичайна людина. Вважаємо, що основна метаморфоза твору «Різдвяний подарунок» побудована на тому, що звичайна людина (власне Святий Миколай) цілий рік живе буденним життям, а перед Різдвом перетворюється та чудотворця, який дарує диво всім тим, хто чемно поводився упродовж року: «*Перед Св. Миколаєм - кошик, повний подарунків. Один з ангелів викликає по черзі дітей, то хлопчиків, то дівчаток, заглядаючи щохвилини до списку. Св. Миколай питає, чи був чемний, слухняний, пильний у школі, - ангели хвалять і просять обдарувати*»[68].

Як і в творі «Суд Святого Миколая», у «Різдвяному подарунку» наявний чорт, який прагне засоромити дітей, розповідаючи всім про їхні погані вчинки

---

[65] Франко-Ключко А. Різдвяний подарунок // Для Тебе, Тату! / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал. 2010. - С. 288.
[66] Там само. – С. 288.
[67] Там само. – С. 289.
[68] Там само. – С. 289.

та непослух: *«Але тут же чорт, родом з пекла, все перечить і вичитує різні збитки і провини, обіцює нечемного протріпати різкою, що нею вимахує на всі боки»*[69]. Саме чорта Галя боїться найбільше, адже він знає те, що вона була неслухняною, а це загрожує не отримати подарунків.

У цьому творі образ Святого Миколая використовується в дещо нетрадиційному вигляді, тобто обов'язки дарування, зокрема відносно Галі, бере на себе вчителька, адже у нього для дівчинки не залишилось жодного подарунка: «*Як бачу, ти не дістала подарунка. Ходи зі мною, там залишився подарунок, до якого ніхто не зголосився*»[70]. Саме вчителька подарувала Галі білі рукавички, про які вона просила Святого Миколая. Однак, дівчинка не прийняла їх, оскільки вважала, що це не подарунок від чудотворця: «*Це не подарунок від Святого Миколая - це не для мене рукавички, я їх не хочу*»[71].

А. Франко використовує у тексті новорічний символ - ялинку. Тут детально розповідається про те, звідки везуть додому це деревце та як його прикрашають: «*Добра Лукія притаскала велике деревце з базару, хлопці змайстрували хрест на підставку - і вже готова ялинка стояла в холодній кімнаті*»[72]. Згадується також традиція приготування Різдвяної вечері та страв на Різдвяні свята: «*Матуся, хоч хвора, із зав'язаним кругом чола мокрим рушником, порається разом з Лукією в кухні. Приготовляють все на свята - так, як це робили її матуся і бабуня, - згідно з традиційним звичаєм*»[73].

Пан Сушко, що мешкав у будинку Галі, також бере на себе обов'язки Святого Миколая: «*Почекай, - сказав пан Сушко, - чи бачиш, що це є? Я вночі відчинив на хвилину вікно - нараз надворі заясніло, задзвонили дзвіночки, і до вікна влетів великий ангел. За ним влетіли ще два і внесли оцей великий пакунок. «Це передай чемним дітям, що живуть у цім домі»»*[74]. На наш погляд, ця

---

[69] Франко-Ключко А. Різдвяний подарунок // Для Тебе, Тату! / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал. 2010. - С. 289.
[70] Там само. – С. 290.
[71] Там само. – С. 290.
[72] Там само. – С. 290.
[73] Там само. – С. 290-291.
[74] Там само. – С. 291.

ситуація демонструє використання метаморфози, адже традиційний образ Святого Миколая трансформується на пана Сушка. Галя була досить здивованою, адже ангел знав про її нестримне бажання отримати рукавички. У цій сцені саме ангел, а не Святий Миколай, стає основним дарителем різдвяних подарунків: «*Ангел приніс - подарунки від ангела!*»[75].

Авторка згадує звичай співання колядок у Святий вечір: «*Тато з хлопцями співали колядок. Проходив радісний Свят-вечір*»[76]. Ялинка, яка стала одним із символів Різдва, закарбовується у пам'яті Галі: «*Вона усміхалась крізь сон, бо ві сні бачила серед кімнати ярко освічену ялинку, повну блискучих невиданих прикрас, а яблука, помаранчі, горішки світились, блистіли й мінились у різних кольорах. Срібні дзвіночки дзвеніли ніжно стихенька. Довкола деревця, побравшись за ручки, танцювали в пишних одягах лялі й пухкенькі біленькі зайчики, на переміну співаючи солодких пісеньок*»[77].

У кінці розповіді йдеться про те, що для Галі найбільшим різдвяним подарунком були не білі рукавички. Дівчинка усвідомила те, що ніякі матеріальні цінності не зможуть замінити головне - любов рідної матусі: «*Пестощі мами, що ставали щораз то рідшими, її обійми й поцілунки наповнили душу малої Галі великою радістю, і вона сприймала найцінніший різдвяний подарунок - любов своєї найдорожчої матусі*»[78]. Вважаємо, що усвідомлення дівчинкою найбільшої цінності у її житті є основним завданням Святого Миколая, добро якого упродовж твору проявлялося через дії різних людей (вчителька, батько, пан Сушко). Для Галі - щира любов та піклування матері виявились найбільшим подарунком.

Отже, у п'єсі «Суд Святого Миколая» метаморфоза використовується задля створення несподіваних трансформацій в образах, їхніх символіках, що дає можливість поглибити інтерпретацію тексту. Так, образ Св. Миколая постає

---

[75] Франко-Ключко А. Різдвяний подарунок // Для Тебе, Тату! / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал. 2010. - С. 292.
[76] Там само. – С. 292.
[77] Там само. – С. 293.
[78] Там само. – С. 293.

у дещо нетрадиційному вигляді: образ старого, доброго та довгобородого сивого чоловіка замінюється на звичайну людину, одягнену у буденний костюм. У цьому творі метаморфоза служить перетворенням стереотипних уявлень і формуванням позитивного контрасту між добрими і поганими діями персонажів.

У творі «Різдвяний подарунок» від А. Франко образ Святого Миколая використовується у більш традиційному вигляді, порівнюючи з попереднім текстом. Проте, чудотворець часто передає свої подарунки через інших людей. Вкінці-кінців головна героїня розуміє, що ніякі матеріальні бажання не замінять їй основного подарунка долі - безмежної любові рідної матері.

2.2. Святовечірній код у творчости І.Ф. : поетична, прозова, наукова, перекладна версії

В українській культурі Святвечір та Різдво мають важливе значення. Святвечір - це особливий час, коли ціла родина збирається за одним столом та ділиться святковою вечерею, котра складається з різних страв, а саме з куті, вареників, узвару тощо. Родина І. Франка також поважала звичаї та традиції українського народу, тому вона також святкувала Святвечір та Різдво. І. Франко, використовуючи у своїх творах новорічно-різдвяну символіку, повинен був детально знати всі звичаї та забобони, яких дотримується український народ у цей час.

Б. Тихолоз як директор Дому Франка зауважує, що якщо говорити про могутність українських звичаїв, то це повинні бути перш за все живі традиції. Будинок І. Франка учений вважає особливою місією плекати ці традиції, а також підтримувати їх, щоб і нові покоління знали про те, що означає святкувати Різдво, що означає бути українцем, що таке бути європейцем і яким чином люди повинні бути сильнішими разом[79].

[79] Войтко О. Дух і смак традицій: львів'янам розповіли, як святкувала Різдво родина Івана Франка/ О. Войтко. 2020. URL : https://risu.ua/duh-i-smak-tradiciy-lviv-yanam-rozpovili-yak-svyatkuvala-rizdvo-rodina-ivana-franka_n102195#:~:text=%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D1%83%20%D

У цілому, у родині І. Франка завжди святкували Різдво. Цей звичай письменник виніс ще із оселі свого батька - Я. Франка. Як відомо, у ранніх поезіях, у яких з'являється образ Святої вечері, тоді батька митця вже не було, адже він незабаром помер[80].

Як стверджує Н. Тихолоз, лейтмотивом цілої творчості відомого українського діяча є власне мотив Різдва, адже для родини Франків - це було свято, під час якого вся родини збиралася за одним столом, коли на Святу вечерю приходили не тільки живі члени родини, а й предки, котрі заглядали у вікна та сідали разом за цей святковий стіл.

Н. Тихолоз як дослідниця життя та творчості І. Франка пише, що коли йдеться про святкування Різдва у Львові, у той час, коли письменник створив свою сім'ю, то це свято включало в себе різноманітні звичаї: сільські (котрі він виніс із будинку власного батька) і міські (котрі митець перейняв, живучи вже у Львові). Таким чином, Різдво було унікальним поєднанням східноукраїнських та центральних звичаїв, оскільки дружина І. Франка - О. Хоружинська - народилася на Слобожанщині та певний час навчалася в Києві[81].

Для родини І. Франка Різдво - це найбільше громадське та церковно-релігійне свято, яке входить до зимового календарно-обрядового циклу. Саме Різдво майбутній письменник запам'ятав ще малим хлопчиною у хаті свого батька Якова. Для хлопця особливим став магічно-містичний святовечірній час, коли за вікном холодно, сніг устеляє поля, а на небі появляється перша зірка, щоб стати вказівкою про народження Ісуса Христа. «Завтра зійде нове сонце… А сьогодні у теплій хаті до спільної вечері зібралася уся родина: батько і син, мати і донька, бабуся і дідусь, сестри і брати, діти і онуки, і навіть «духи» (душі померлих родичів) також умощуються до столу. У куті красується дідух. Пахне сіном. На святково прибраному столі рівно палахкотить три свічки і парують

1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%96%20%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B6%D0%B4%D0%B8,%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BE%2C%20%D0%B1%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BD%20%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BC%20%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80.

[80] Там само.

[81] Там само.

страви. Усі є. Усе є. Бо це величний день «Святого Збору», родинного єднання і злагоди»[82].

Я. Мельник, досліджуючи питання особливостей святкування Різдва у Франковій родині, зауважує, що у праці «Людові вірування на Підгір'ї» (1898) митець подає такий етнографічний опис Святого Вечора:

«На Св[ятий] вечір ідуть старші з роботи аж тоді, як перші зорі зазоріють. Господар несе до хати вівсяний сніп і, ставши на порозі говорить: «Дай Боже на щістє, на здоров'є з святим Рождеством!» За ним іде хтось другий і несе в вереті солому. Господар ставить сніп у куті за столом під образами, а той другий кидає солому на землю. На солому кидаються діти, розкидають і розстелюють її по хаті і, лазячи по ній на руках і ногах, кричать: ко-ко-ко! ґе-ґе-ґе! ква-ква-ква! кві-кві-кві! і т. д., наслідуючи голоси всякої домашньої звірини; се на те, щоб увесь рік худоба так велася і ховалася на господарстві»[83].

Зазначені традиції часто досі використовуються на Святий вечір у сучасних українських родинах. Проте, безліч родин вже не надають перевагу українським звичаям та забобонам, що, на жаль, може призвести до їхнього зникнення. Цікавим також є символ снопа, про що І. Франко пише:

«Перед вечерею господар виймає із снопа, що на покуті, два стебла, робить із них хрестики і настромляє їх за рамки в вікні, так щоби хрестики стояли мов приліплені на шибках; се на те, щоби нечиста сила вночі не сміла заглядати до хати.

Сеї ночі світиться в хаті всю ніч, і годиться, щоби хтось усю ніч не спав; якби всі поснули, то могло би "нечисте" дістатися до хати, і тоді цілий рік у хаті були би хороби та нещастя. В тій цілі, щоб не допустити до хати

---

[82]Мельник Я. Франкові «чуда Святого Миколая» // Франко: Наживо / Я. Мельник. URL : https://frankolive.wordpress.com/2021/12/19/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%87%d1%83%d0%b4%d0%b0-%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%82%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b0%d1%8f/

[83] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 54. - С. 168.

нечистого сеї ночі, господар перед вечерею зарубує сокиру в горішній одвірок над хатніми дверми; ся сокира стоїть так аж до нового року.

Перед вечерею господиня накладає в черепок вугля, кидає в нього "сафатини" (asa foetida), купленої перед тим у місті, і йде з тим до стайні та кадить коло коров, щоби чарівниця не мала приступу.

Перед вечерею, коли вже наставлять на стіл страву, господиня кличе насамперед:

- Птице, и́рице, ходи до нас вечерю їсти! А як не прийдеш тепер, то щоби-сь і весь рік не приходила.

Заким сядуть за стіл, усі миються і надівають чисте шмаття. Господар набирає до черепка горючого вугля, насипає до нього ялівцю і ставить під стіл»[84][43, с. 169].

Вважаємо, що І. Франку вдавалося досконало описувати проведення певних ритуалів, зокрема тих, які пов'язані із Святою вечерею та Різдвом. Ряд обрядів та вірувань, які відігравали важливу роль у період життя І. Франка, неабияк вражає. Більшість з них сьогодні не використовуються, адже умови життя епохи І. Франка та сучасності значно відрізняються. Так, обряд із черепком горючого вугляр може виявитись достатньо неординарним для сучасного українця.

Саме цю звичаєво-обрядовий опис Святвечора митець зробив не тільки на основі етнографічних спостережень, а також на базі особистих спогадів, коріння котрих закладені ще в його дитинстві. У цілому, як вдало зауважує Б. Тихолоз, «дух Святого вечора - це альфа й омега Франкової творчості, її початок і кінець. І це твердження має не лише метафоричний, а й цілком буквальний сенс»[85].

Рання поезія «Опись Святого Вечора», яка характеризується автобіографічністю, дає можливість відновити оті прадавні традиції

---

[84] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 54. - С. 169.
[85] Кизилова В. Жанрові модифікації Різдвяної казки в новітній українській літературі для дітей : поліфонія категорії дива // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету / В. Кизилова. 2015. Вип. 6.

святкування Пісної вечері у батьківському будинку письменника в Нагуєвичах. Однак, як зауважує Я. Мельник, у батьківській оселі, та без батька, оскільки у вірші фігурують діти, мати (ґаздиня), слуги, молодиці, дівки та інші чужі люди. Тут немає тільки батька., проте ця відсутність є симптоматичною. Справа в тому, що у процесі написання цього поетичного твору тато І. Франка, заможний коваль Яків, уже шість років як помер (у великодню суботу 1865 р.)[86].

Етнографічний складник «Описі Святого Вечора» більш ніж промовистий. Тут описуються передсвяткове прибирання хати та подвір'я, «*дівки змивають столи, полиці, а молодиці стоять при печі та хліб саджають», і збір родини, коли «всі ся втішають*»[87], і віншування, і внесення до оселі снопа-дідуха, соломи та пахучого сіна, та обов'язкове ритуальне вмивання, і щира молитва, а також споживання святочних пісних страв тощо[88].

На Святий вечір господиня готує дванадцять пісних страв. У І. Франка були такі святовечірні страви, як капуста, борщ, колочений горох, пироги (вареники), риба, голубці, а також і страви з грибів.

В одному з останніх поетичних циклів «Пісна вечеря» письменник подав власний опис страв на Святий вечір і розкрив їхнє символічне значення: «*Ковток чистого прісного меду, який перед вечерею з глиняного горщика на тупім кінці держака деревляної ложки подає ґосподар своїм найближчим по старшинстві, отже, коли живі ще дід і баба, жінка, діти, дальші свояки та слуги, що жиють разом в домі та при трьох свічках вечеряють разом коло одного стола*»[89]. І. Франко зауважує, що мед є символом єдності родини, її щастя та добробуту.

---

[86] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 740.
[87] Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. К. : Наук. думка, 2008, Т. 52. – С. 308.
[88] Мельник Я. Франкові «чуда Святого Миколая» // Франко: Наживо / Я. Мельник. URL : https://frankolive.wordpress.com/2021/12/19/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%87%d1%83%d0%b4%d0%b0-%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%82%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b0%d1%8f/
[89] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 747-748.

Символом веселого життя, теплих взаємин та радості, як вважає І. Франко, є «*чарка горілки, грітої з медом, із руки ґосподаря йде до руки найближчого при нім за столом, а потім далі з рук до рук аж до ґаздині*»[90].

Ще однією стравою на Святий вечір є борщ: «*Борщ, перша рідка страва при обіді, символ потреби жінки в родині та її всеприсутности*»[91]. У повісті І. Франка «Великий шум» про борщ співають: «*Найстарша страва і господині слава*»[92].

Першою на стіл, як правило, подавали капусту: «*Капуста - густа страва, символ мішання полів у родині*»[93]. Капусту тушкували чи варили з морквою, цибулею і різними спеціями на олії, досить часто до неї додавали ще й пшона чи попередньо відварений та потовчену картоплю, гриби або горох. Я. Мельник згадуй є те, що до Святовечірнього столу також часто подавали і квашену капусту.

Наступною пісною стравою є колочений горох як «символ мужеської привабности»[94].

«*Пироги - символ ситости в їді*»[95]. Пироги можуть бути різноманітними. Це збірне найменування, за котрим ховаються пироги, книші, пиріжки, вареники та калачі.

«*Пиріг або печені пиріжки були обов'язковою стравою й серед інтелігенції, - писала донька письменника Анна. - Їх подавано на найбільш парадних прийняттях. Тоді вони служили закускою, менш чи більш вибагливою, до борщу замість хліба. А вже найбільш вони прийняті на Різдво, бо їх роздавали колядникам. Пам'ятаю, як мама, зберігаючи цю традицію, пекла сотні пиріжків, складаючи їх, замочені в олію, тісно в блясі. І коли тільки роздавався тоненький спів колядників-дітей попід вікнами, тоді ми*

---

[90] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 748.
[91] Там само. – С. 748.
[92] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 22. - С. 272.
[93] Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 748.
[94] Там само. – С. 748.
[95] Там само. – С. 748.

обдаровували кожного тими пиріжками»[96]. Як бачимо, пиріг та пироги досить відрізняються, адже пиріг або пиріжки, як правило, випікаються, а пироги найчастіше відварюються.

Безсумнівно, меню на Святий вечір родини І. Франка більшою мірою характеризується потребою «духової поживи», аніж прагненням споживати певну їжу. У той же час цей перелік свято вечірніх страв побудований також на особливостях його хвороби і відображає останній період життя письменника. Здоров'я уже не давало йому можливості вживати алкоголь, але митець так хотів трішки посмакувати свого улюбленого червоного вина або випити чарочку розігрітої з медом горілки[97].

До святовечірніх страв дому І. Франка додають також і страви з грибів та риби, оскільки їх так сумлінно та ретельно заготовляли усі члени родини ще влітку. Зрештою, вказуючи на порядок подачі свято вечірніх страв на стіл, письменник зауважує, що «*на першу страву дають капусту, далі йдуть пироги, голубці, риба (коли є), сушені яблука або сливки, а наостатку кутя. Заким зачнуть їсти кутю, господар набирає ложку і кидає під стелю, щоби Бог дав урожай*»[98].

Так само «на щастя» кидали кутю і в сім'ї І. Франка. На вечерю Ольга Франко до столу подавала такі святовечірні страви - «риб'ячий борщ з «вушками», рибу, пироги, кутю і узвар»[99].

Донька І. Франка А. Франко-Ключко описує чар Святої вечері (автобіографічне оповідання «Різдвяний подарунок») наступними рядками: «*Діти гомоніли, стиха заїдаючи святочні присмаки, а скінчивши вечерю, всі перейшли до великої вітальні та засвітили свічечки на ялинці. Надворі зимно, на шибках вікон мороз малював квіти, а в кімнаті було тепло, пахло*

---

[96] Франко-Ключко Г. Іменинний пиріг / Г. Франко-Ключко. URL : https://frankolive.wordpress.com/2016/08/27/пиріг-для-тата/

[97] Мельник Я. Франкові «чуда Святого Миколая» // Франко: Наживо / Я. Мельник. URL : https://frankolive.wordpress.com/2021/12/19/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%87%d1%83%d0%b4%d0%b0-%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%82%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b0%d1%8f/

[98] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 54. - С. 169.

[99] Франко-Ключко А. Для тебе тату / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал, 2010. - С. 292.

свічечками, ялинкою. Петро пускав страшні жабки і світив маґічні свічки, що, запалені, розлітались зірками»[100].

Згодом, «*по якій годині тиші, коли йшла рокова, церемоніальна вечеря з примівками та обрядами по старому звичаю, з дідухом і кутею», починалися «веселі колядкові співи про те, як Бог родився і всі святі раду радили, яке б Йому ім'я дати, а Пречиста не згодилася ані на Петра, ані на Павла, тільки на "самого Суса Христа", або про те, як Бог з ангелами міряв небо й землю. Вони лунали аж до півночі під зоряним, тихим небом*»[101]. Веселу та дзвінку коляду після урочистої святовечірньої тиші понад усе любив й І. Франко, і його діти. А. Франко-Ключко додає, що після вечері «т*ато з хлопцями [з синами - Андрієм, Тарасом і Петром. - Н. Т.] співали колядок. Проходив радісний Святвечір*»[102].

І. Франко ще з самого дитинства любив колядувати. Кожного року він розучував нові колядки зі своїми гімназійними та шкільними друзями. У Дрогобичі, живучи у столярні тітки Кошицької, майбутній письменник повивчав навіть «*мелодії польських колядок*»[103]. А у четвертому гімназійному класі у часі Богоявлення так нагостився та наколядувався у рідних Нагуєвичах зі своїм другом М. Коріневичем, що «*як з їди, так і через спів» обидвоє «добре похрипли*»[104].

Нестримне дитяче захоплення колядками досить швидко переросло у серйозні наукові досліджуння. І. Франко сумлінно вивчав, записував та упорядковував українські народні коляди та колядки[105]. Він звертався до своїх друзів, а також до всіх «*знакомих і незнакомих у справі колядок і щедрівок і взагалі всього, що тикається обрядів, звичаїв, повірок і т. і., заховуваних*

---

[100] Франко-Ключко А. Для тебе тату / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал, 2010. - С. 292
[101] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 22. - С. 309.
[102] Франко-Ключко А. Для тебе тату / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал, 2010. - С. 292
[103] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 21. - С. 181.
[104] Коріневич М. Спомини про Івана Франка як ученика гімназії // Спогади про Івана Франка / М. Коріневич. Львів : Каменяр, 2011. Вид. 2-е, доп., переробл. - С. 77.
[105] Пилипчук С. Фольклористична концептосфера Івана Франка / С. Пилипчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. - С. 149.

нашим народом під час Різдва, Йордану і Нового року»[106]. Навіть своїй нареченій О. Рошкевич перед Різдвом 1879 року нагадував: «*А там під час свят не забудь вечорами дещо собі позанотовувати, - може, деякі колядки…*»[107].

Достатнє наукове зацікавлення І. Франка різдвяною календарно-обрядовою творчістю виражається в окремих працях «Замечательные колядки» (1889), «Колядка про святу Софію в Києві» (1889), «Наші коляди» (1889), «К объяснению одной колядки» (1891). Театральні різдвяні дійства та містерії, вертепна драма здобули значну увагу Франка-дослідника у працях «Русько-український театр» (1894), «Наш театр» (1892), «До історії українського вертепу XVIII в.» (1906) та «Нові матеріали до історії українського вертепу» (1908).

Звичай колядувати підтримували і діти І. Франка. Їхньою сімейною традицією також були і святочні виїзди на село. «*Татові приятелі, священики й селяни запрошували тата, і ми їхали цілою родиною, - згадувала Анна Франко-Ключко. - Пам'ятні й незабутні поїздки на Різдвяні та Великодні Свята. На селі, серед селянства й священиків, свята святковані за старими звичаями, ненарушеними міським новаторством, - мали для нас непереможний чар. На Різдво ми ходили разом з сільською молоддю колядувати, заходили до хат, запрошені господарями. Запах сіна, дідух у куті, хата чистенька, прибрана вишивками, кутя на столі, - все це бачу мов сьогодні. Нас запрошують до столу, гостять, співають колядки, господар кидає кутю на стелю, "щоб був урожай, щоб худібка множилася"*»[108]. Таким чином, діти І. Франка також прилучалися до народних традицій та відчували предковічний дух Різдва з особливою повнотою.

Зрештою, після коляди наставала тиха різдвяна ніч, а щасливі діти засинали під мерехтіння ялинки, яка стояла у вітальні Франків. Зранку сходило

---

[106] Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 48. - С. 519.
[107] Там само. – С. 121.
[108] Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина. Спомини / А. Франко-Ключко. Торонто : Ліґа визволення України, 1956. - С. 64.

сонце, а церковні дзвони тріумфально дзвонили, сповіщаючи про прихід Різдва. Після цього вже ласували шинками, запашними ковбасами, солониною, холодцем, вудженими, заливним щупаком, розмаїтими солодощами та печеною гускою, адже до свят готувалися всі.

У родині І. Франка діти прикрашали різдвяну ялинку яблуками, блискучими оздобами, горішками, цукерками та помаранчами. О. Франко готувала все на свята, «*так, як це робила її матуся і бабуня, - згідно з традиційним звичаєм»: пекла калачі, а «для дітей - пташки, медівнички, різні прикраси на деревце*»[109].

У родині Франків на Різдво діти отримували подарунки. Незважаючи на те, що їх було небагато, вони підсилювали атмосферу свята і додавали їм радості.

Загалом, Різдво та Святвечір у домі І. Франка були одними з найбільш важливих свят - як і для всіх українців. Саме у ці казково-незвичайні зимові дні сім'я І. Франка завжди збиралася разом.

Як відомо, одним із провідних символів Різдва вважається колядка. У поетичній збірці І. Франка «Баляды и росказы»[110] знаходимо твір «Коляда»[111], який складається із чотирьох частин. Автор майстерно використовує різдвяно-новорічні символи, зокрема зірку:

Въ Господа Бога дѣточокъ много,

А межи ними не двѣ зо́рницѣ,

Не двѣ зо́рницѣ, а двѣ сестрицѣ[112].

Як відомо, зірка є одним із найважливіших символів Різдва, тобто має значення вічного світла та народження нового життя (Божої Дитини). Вважаємо, що у різдвяних колядках зірка символізує також зв'язок між духовним і земним світами, акцентуючи увагу на важливості гармонії душі та тіла, духовності та матеріальності.

---

[109] Франко-Ключко А. Для тебе тату / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал, 2010. - С. 291.
[110] Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 27.
[111] Там само. – С. 27-32.
[112] Там само. – С. 27.

І. Франко персоніфікує зорі та порівнює їх із сестрами, які то живуть у злагоді одна з одною, то відчувають заздрість і зневагу:

Довго жили такъ обѣ сестрицѣ,

Довго жили такъ, не сварилися.

Сестра молодша, хоть много мала,

Стала украдкомъ завидувати

Ярого жита, золотой пшеницѣ

Що росли буйно въ старшой сестрицѣ[113].

У другій частині поетичного твору письменник використовує образи Ісуса Христа, Діви Марії, євреїв та Господа Бога:

Якъ ся дѣяло изъ первовѣку. Гей дай Боже!

Якъ Жиды Христа на муки брали,

На муки брали, на хрестъ розшяли[114].

У колядці розповідається, що Діва Марія досить трагічно переживала муки свого Сина та обійшла цілий світ у Його пошуках. Однак, пошуки були марними, не змогла знайти Ісуса, а тільки розраду:

Пречиста Дѣва весь свѣтъ сходила,

Весь свѣтъ сходила, Сына гляділа (...)

Старша сострица пóшла до неи,

Пбшла до неи, напротивъ неи, -

За ручку бере, словомъ втѣшае[115].

Однак, ніяка розрада не змогла допомогти Матері, яка втратила рідного Сина. Куди б Марія не пішла, всюди було їй нестерпно, сумно та боляче. Її сльози перетворювалися у ріки, а де руки із жалю заломить - там появляється шумна діброва:

А де упаде еи слёзонька,

Тамъ тобѣ стане зимна керниця,

---

[113] Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 28.
[114] Там само. – С. 28.
[115] Там само. – С. 28-29.

Тамъ тобѣ срѣбна рѣчка по́льеся.

Де бѣлй ручки зъ жалю заломитъ,

Тамъ-тобѣ стане шумна дуброва,

Шумна дуброва зъ вѣтромъ играе.

А де изъ жалю вздыхне до Бога,

Тамъ тобѣ роёмъ ярй пчо̀лоньки,

Ярй пчо̀лоньки медокъ збирають[116].

Тільки старша сестриця зуміла найкраще попіклуватися про Діву Марію. Вона просить її до своєї хати та обіцяє допомогти загоїти глибокі душевні рани:

Ходи ты жити до моей хаты!

Я ти що рано ноги умыю,

Ноги умыю, слёзы обсушу,

Зъ твого серденька тугу прожену[117].

На наш погляд, ніхто не зможе допомогти матері забути біль та перестати тужити за рідним сином, але дещо полегшити життя Марії змогла добра та щира людина, яка від усього серця прагнула повернути її до життя.

У третій частині «Коляди» використовуються символічні та магічні елементи, котрі відображають різдвяну тематику поетичного твору. Перш за все, варто звернути увагу на символіку жита і пшениці, які символізують добробут та духовне багатство. Це можна пояснити у першу чергу тим, що вони є основними харчовими продуктами, а таким чином, їхня наявність сприймається як дар від Господа Бога:

Въ старшой сестрицѣ, якъ бо́ръ пшениця, Гейдай Боже!

Въ старшой сестрицѣ ярое жито

Колосомъ клонитъ, пѣсеньку звонитъ[118].

---

[116] Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 28.
[117] Там само. – С. 29.
[118] Там само. – С. 30.

Згадка про Діву Марію, яка сидить за столом та ламає хліб, вважаємо символічним зв'язком між земним та небесним, що вказує на поєднання матеріального та духовного світів через використання різдвяного обряду:

За столомъ сидитъ Пречиста Дѣва,

За столомъ сидитъ, за вечерою.

Твоя сестриця хлѣбы ломае,

Хлѣбы ломае, пѣсню спѣвае[119].

У тексті простежується висвітлення боротьби між старшою та молодшою сестрами, що може символізувати конфлікт між старими традиціями і новими звичаями.

В останній частині «Коляди» знову використовується образ зорі, який вважаємо основним у колядці. Зірка вказує на різдвяну ніч, коли, відповідно до легенди, вона з'явилася над Вифлеємом. Це стало знаком народження Ісуса Христа. Проте, у творі наявні дві зорі:

Старша сестриця - Руска землиця, -

Менша сестриця - Ляцка землиця![120]

Ці сестриці представляють різні регіони чи землі, що символізує спробу об'єднання різних народів або територій під час святкування Різдва. Для Діви Марії туга старшої сестриці стає досить болісною:

Коли ско́нчится плачъ старшой сестрицѣ?

Пречиста Дѣва съ Сыномъ царствуе,

Пречиста Дѣва плачъ сестры чуе![121]

Це дає можливість звернути увагу на те, що для Божої Матері старша сестриця має неабияке значення, оскільки саме вона допомагала їй у найтяжчий період її життя.

---

[119] Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 30-31.

[120] Там само. – С. 32.

[121] Там само. – С. 32.

У творі спостерігається використання просьби до Бога, що акцентує увагу на тому, що Господь є авторитетом для цілого людства, що Він здатний надати йому захист та благодать:

Дай тобѣ Боже въ горю потѣху,

Дай тобѣ Боже въ нуждѣ надѣю,

Дай тобѣ Боже сильную волю!

Збавь тебе Боже бдъ злыхъ сусѣдо́въ,

Знавь тебе Боже бтъ сыно́въ выро́дныхъ,

Збавь тебе Боже бтъ тьмы неволѣ![122]

Наступним поетичним твором І. Франка, який включає в себе різдвяні мотиви, є «Святовечірня казка»[123]. Перш за все слід звернути увагу на образи світла та вогню як символу Різдва. Згадка про палюче світло у різних частинах тексту вказує на народження Ісуса Христа:

(…) палає світло всюди,

І огник радости у кождій тліє груди![124]

Як бачимо, у цьому уривку світло асоціюється із радістю народження Божого Дитяти. Власне світлом у тексті називається сам Ісус, що доводять наступні рядки:

Ось вісімнадцять сот вісімдесят три літа,

Як Той родивсь, що став учитель, світло світа,

Що за слова любви умер на хрестнім древі,

За правду завіщав усім вінці терневі![125]

Різдвяну тематику також складає образ вечора, адже саме в цю пору, згідно з легендою, народжується Ісус Христос:

І думи в світ летять, в хатки низькі й палати,

Як буде мир Христа рожденного витати.

---

[122] Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 32.

[123] Франко І. Святовечірня казка // Іван Франко. Енциклопедія життя і творчості / І. Франко. URL : https://www.i-franko.name/uk/Verses/DavnjeJNove/SvjatovechirKazka.html

[124] Там само.

[125] Там само.

Бо вечір се святий[126]

У творі використовується згадка про щедрування, що є процесом виконання різдвяних пісень. Цей елемент наділяє текст атмосферою різдвяного свята:

«Ходім народові з тим святом щедрувати!»

Де стріне біль, нужду, там і потіху лишить;

Де плач, ридання, жаль - гіркії сльози втишить;

Де чути звук пісень, там в серцях нехолодних

Розбудить жаль, любов до вбогих і голодних[127].

Відповідно до тексту різдвяної казки, щедрівка здатна втишити гіркі сльози, горе, може розбудити жаль та любов до вбогих людей.

Ще одним символом Різдва є дзвони, які відіграють важливу роль у процесі створення атмосфери святковості:

І наче той дзвінок вечірньою порою,

Так клич її лунав, мов поклик той до бою:

«Ставайте дружно всі, і згідно всі, і сміло, -

Бо ваших рук важке, святе чекає діло![128]

На наш погляд, звернення до пастирів, яке використовується у творі, є посиланням до біблійної історії, коли пастирі були першими, хто отримав звістку про народження Ісуса Христа:

«Ходім до пастирів народа!» - знов сказала,

В віконця яснії попівські заглядала[129].

Знаходимо також зображення на крилах херувима, що може вказувати на ангельську надію та допомогу, що пов’язано з Різдвом Христовим:

І понеслись ми враз на крилах херувима,

І став весь руський край у нас перед очима,

---

[126] Франко І. Святовечірня казка // Іван Франко. Енциклопедія життя і творчості / І. Франко. URL : https://www.i-franko.name/uk/Verses/DavnjeJNove/SvjatovechirKazka.html

[127] Там само.

[128] Там само.

[129] Там само.

Широкий, килимом укритий сніговим,

І небо яснеє зорілося над ним[130].

Отже, І. Франко глибоко шанував українські звичаї та традиції. Його творчість доводить його патріотичний дух та прагнення розвивати культурні цінності українського народу. Таким чином, він та його родина, яка стала основою для формування його культурних цінностей, відзначали Святвечір та Різдво з особливими почуттями.

Святий вечір та Різдво відіграють важливу роль у культурі українського народу, водночас сприяючи об'єднанню родини навколо святкового столу та символізуючи гармонію та єдність. Франкова родина шанобливо ставилася до українських традицій, а сам письменник, через свою активну діяльність та творчість, сприяв розвитку та збереженню цих цінностей. Його залучення до символізації та опису цих свят надає їм глибокого культурного контексту та акцентує увагу на їхній значущості для формування національної ідентичності та спільності, пов’язуючи минуле та сьогодення через традиції та образи.

Збагачуючи свято вечірнє меню дванадцятьма пісними стравами, родина І. Франка відображала не тільки традиції українського святкування, а й символічно висвітлювала деякі аспекти єдності, родинного добробуту та щастя.

Аналіз страв та їхньої символіки у творчості І. Франка доводить його увагу до національних звичаїв, вірувань і ролі родинних зв'язків у духовному та культурному житті українського народу. Обрядові страви не тільки закарбовувалися в його дитячих спогадах, а й стали мотивацією для роздумів про роль національної ідентичності та сім'ї у його житті.

Описи різдвяного святкового настрою в родині І. Франка, котрими діляться донька митця А. Франко-Ключко, виражають незабутність та теплоту цього часу. Святкові обряди, традиції та колядки відображають не тільки глибоке занурення в національну культуру, а й формують сприятливу атмосферу радості, єдності та надії.

---

[130] Франко І. Святовечірня казка // Іван Франко. Енциклопедія життя і творчості / І. Франко. URL : https://www.i-franko.name/uk/Verses/DavnjeJNove/SvjatovechirKazka.html

Таким чином, колядка виступає одним із основних символів Різдва. У поетичній збірці І. Франка «Баляды и росказы» наявний твір «Коляда», у якому митець використовує різноманітні різдвяно-новорічні символи, зокрема зірку. У «Коляді» її значення виходить за рамки простого вказівника на народження Ісуса Христа. Вона немовби втілює вічне світло, народження нового життя та нерозривний зв'язок між матеріальним та духовним світами. У поетичному творі також використовуються образи Ісуса, Марії, євреїв та Бога, що акцентує увагу на релігійний аспект тексту. У «Святовечірній казці» І. Франко використовує різноманітну різдвяну символіку. Образи світла та вогню вказують на народження Ісуса Христа і приносять радість святкування, наділяючи особливою значущістю Різдво. Важливою та досить символічною також є згадка про щедрування, що підкреслює важливість різдвяних пісень та звичаїв, що допомагає зблизити людей у святковий час, підсилюючи теплоту святкового духу.

2.3. Інтерпретаційне розмаїття новорічної символіки («Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило», «Хоре серце»)

І. Франко у своїх творах використовує широку інтерпретаційну різноманітність новорічної та різдвяної символіки. Символи у його творах часто несуть глибокий смисл та можуть тлумачитися по-різному. Розглянемо висвітлення цих особливостей в оповіданнях «Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило», «Хоре серце» та «Коваль Бассім Пролог».

В оповіданні «Куди діваються старі роки» різдвяна символіка та образи використовуються задля ілюстрування завершення старого року та настання нового. Автор зображає минулі роки таким чином:

Рôкъ старый уже пропалъ

Въ мори вѣковыхъ временъ[131]

[131] Франко І. Куди діваються старі роки // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Томи 1-25. Том 16. Повісті та оповідання. К. : Наукова думка, 1978. - С. 188.

Новий рік у творі постає як символічне місце, де старі роки проходять та знов повертаються: «*А хто знає, може, вони й зовсім не пропадають, але чергуються, так що, приміром, найстарші роки з самого дна вилазять і, обсушившися на сонечку, вертають назад на землю?*»[132]. Така точка зору є досить неординарною, оскільки автор подає припущення, що старі роки ніколи не пропадають, а безперервно йдуть по колу. Новий рік у цьому континуумі також займає власне місце: «*А прецінь мусить се бути немале море, коли стільки тисяч давніх років уже потонуло в нім, а ще й досі кождий новий рік також там знаходить місце*»[133].

Різдво, особливо Йордан та вода як його основні символи, використовується в тексті з метою створення образу переходу від старого року до нового. Вважаємо, що образ Йордану є символом очищення та певного перетворення, а саме виявлення віри в те, що новий рік обов'язково буде кращим за попередній: «*Дивно лишень, як їм хочеться якраз у таку студену пору, перед Йорданом, одним лізти в воду, а другим вилазити з води. Тим старим рокам, що з сього світу перед новим роком стрімголов скачуть у те таємниче море, мусило, певно, дуже вже надоїсти на землі, коли, не можучи довше видержати з миром християнським, доходять аж до самовбійства*»[134].

У творі також наявні компоненти позитивного («*А от якби так зробити, щоб молоді роки, поки ще являться у нас, повчилися трохи розуму у старих?*»[135] [45, с. 190]) та негативного (««*Е, старий рік був добрий рік»? Де там! Кождий радше скаже: «Богу дякувати, що минув! Бодай не вертався і не снився! (...)»*»[136]) ставлення до попереднього року, що відображається через персоніфіковані образи старого року. На нашу думку, поєднання позитивного та негативного сприйняття минулого року може бути відображенням суми добра і лиха, від яких залежить подальший перебіг подій у житті людини.

---

[132] Франко І. Куди діваються старі роки // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. Томи 1-25. Том 16. Повісті та оповідання. К. : Наукова думка, 1978. - С. 188.
[133] Там само. – С. 188.
[134] Там само. – С. 188.
[135] Там само. – С. 188.
[136] Там само. – С. 188.

Образ старого року наділяється іронічним відтінком. Автор висловлює співчуття та надіє справедливу критику його основних недоліків: «*Лиш той, синочку, бідний, у кого в жаднім старім році серед купи погані і непотрібства не було ані зеренця чистого добра. Для такого старі роки стаються опирями, що не дають спати ані в ліжку, ані в труні по смерті*»[137]. Тут також наявне осудження старих років, зокрема ствердження, що ці роки не мали достатньо часу для «розвою»: «*Коли б їм так одному з другим, — гадав я собі, — дати трохи більше часу до розвою, трохи старанніше виховання, не так би вони поставилися!*»[138]. Це вказує на бажання вдосконалюватися та ставати кращим з приходом нового року.

У цьому творі різдвяна символіка використовується як метафора, суттю якої є внутрішній конфлікт та роздуми про час, події та майбутнє. Перш за все варто звернути увагу на діалог головного героя та пана Ничая, де використовуються образи Нового року та Господа Бога для вираження надій та бажань. Фраза «*Дай боже час добрий і фляшку коньяку!*»[139] вказує на прагнення покращення життя в новому році.

Головний герой оповідання намагається знайти спосіб продовжити час життя нового року «хоч учетверо» («*Чи не можна би з вашого народно-торговельного і економічного становища продовжити найближчий рік хоч учетверо?*»[140]), а це свідчить про нестримне бажання позитивних змін у наступному році. Він має на меті взяти на себе відповідальність за власне щастя та працювати на покращення майбутнього.

Слід також акцентувати увагу й на розмові головного героя та перекупки. Вони роздумують над питанням, де діваються старі роки: «*Може, ви, бабусю, знаєте, де діваються старі роки? (...) Із старих років робляться добрі давні*

---

[137] Франко І. Куди діваються старі роки // Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Томи 1-25. Том 16. Повісті та оповідання. К. : Наукова думка, 1978. - С. 192.
[138] Там само. – С. 188.
[139] Там само. – С. 189.
[140] Там само. – С. 189.

часи, знаєш, ті славні часи, коли-то ще баба дівкою була»[141]. Відповідь бабусі про те, що старі роки перетворюються на «добрі давні часи», стає символом перетворення усіх проблем минулого у добру пам'ять.

У «сократичному» філософському діалозі «На склоні віку»[142] використовуються різноманітні елементи різдвяно-новорічної символіки. Головні герої твору подають власні погляди на сприйняття минулого та майбутнього: «*Нема сумнїву, що декому новий вік буде й катом, а декому добрим царем*»[143].

Діалог персонажів побудований на питаннях, які пов'язані зі зміною року та подій («*Властиво се не праця, а так собі... сидїв отсе перед картою білого паперу, тай побіг ловити спомини. Почав пригадувати, що властиво дав нам, чим був XIX вік? Яким словом спімне його історія?*»[144]). Обговорення особливостей новорічних вечірок, святкування Нового року та очікування майбутніх змін демонструють, що новий рік у цьому творі виступає символом перетворення та обіцянок.

Деякі висловлювання героїв твору, котрі висловлюють власні погляди на минуле, мають іронічне забарвлення щодо підсумків старого року: «*Я? О, я не далеко й бігав, а сказав по просту і стою на тім, що весь XIX вік був швіндель, гумбуґ, дурисвіт тай годї*»[145]. Вважаємо, що таке сприйняття минулого року вказує на те, що автор ставиться до понять «хороший рік» та «поганий рік» досить критично та іронічно.

У творі «На склоні віку», як і в «Куди діваються старі роки», відбувається порівняння старого і нового років. Герої обговорюють ставлення до минулого року та спробують передбачити очікування від нового. Автор стверджує, що старі роки пропадають у вічних водах минулого. Це допомагає йому підкреслити концепцію циклічності часу і його незмінності.

---

[141] Франко І. Куди діваються старі роки // Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Томи 1-25. Том 16. Повісті та оповідання. К. : Наукова думка, 1978. - С. 190.
[142] Франко І. На склоні віку. Розмова в ночи перед новим роком 1901 / І. Франко. 1900, т. 12, ч. 2.
[143] Там само. – С. 136.
[144] Там само. – С. 136.
[145] Там само. – С. 137.

Автор знову використовує образ Йордану та води, що символізує очищення, перетворення та надію на покращення в новому році. За допомогою цього образу підсилюється сприйняття нового року як можливості до здійснення змін.

Наступним твором, який розглянемо, є «Сойчине крило»[146]. Новела починається зі згадки про Новий рік: «*Завтра Новий рік і заразом сорокові роковини моїх уродин. Подвійний празник. А бодай подвійний пам'ятковий день. І я надумав стрітити його незвичайно, празнично*»[147]. Новий рік у головного героя асоціюється не тільки з святом, яке сповіщає про зміну цифр у календарі, а й зі зміною його віку. Таким чином, Новий рік для нього стає символом подвійних змін та неабияких очікувань.

Автор описує святкування Нового року наступними рядками: «*Що таке празничне стрічання Нового року? Шумне товариство, молоді жіночі голоси, мов срібні дзвоники. Старші панове гудуть, мов дуби в теплому вітрі. Світло салону. Звуки фортеп'яна. Хор, пісні, сола... Декламація, брава, оплески. Жарти. "Кришталева чаша, срібная криш..." Наближається північ. Починає бити дванадцята. Всі підносять чарки, вихиляють душком, а батько родини кидає свою додолу. Нехай так пропадає всяка турбота! Бреннь! І раптом гаснуть світла. Всі запирають у собі дух. Бам... бам... бам... Числять до дванадцяти. Най жиє Новий рік! Най сяє нове щастя! Світла! Музика. Пісні. Нові чарки, нові тости. Поцілуї. Радість і стиски рук... Діти, діти!*»[148]. Саме такими словами більшість людей описали б стрічання Нового року. Це спричинено тим, що процес святкування побудований на ряді звичаїв та забобон.

Головний герой розповідає про те, що у його молоді роки святкування Нового року були одним задоволенням: «*І я там був, мід-вино пив. І я колись стрічав отак сю врочисту хвилю, сміявся і радувався назустріч тій примані,*

---

[146] Франко І. Сойчине крило / І. Франко. Львів : Видавництво «Апріорі», 2012.
[147] Там само. – С. 5.
[148] Там само. – С. 5.

що зветься Новим роком. І до мене простягалися теплі руки, сміялися блискучі очі, шептали солодкі слова не одні малинові уста»[149]. Для нього цей час асоціювався із відчуттям закоханості та радості. Однак, із часом все змінилося: «*Минулося. Сороковий рік життя, так як і тридцять дев'ятий, і тридцять восьмий, починатиму зовсім інакше. Відлюдьком, самітником*»[150]. Вже не відчувалося святкування таким же радісним та повним позитивних емоцій, як у попередні роки. Відчуття самотності та меланхолійність захопили його, та ніяк не відпускають.

І. Франко порівнює очікування Нового року як формування нового світогляду та початок нового життя: «*Сьогоднішній празник буде заразом перший тріумф мойого нового світогляду, нової життєвої норми*»[151]. Головний герой новели щиро вірить у настання нового та набагато кращого періоду у його житті, проте водночас він не прагне покладати марних надій, бажає поглянути у майбуття тільки реалістично, без наївності: «*Без оптимізму, без зайвих надій, бо оптимізм — се признак дитячої наївності, що бачить у житті те, чого нема, і надіється того, чого життя не може дати*»[152].

Загалом, мотиви Нового року у новелі «Сойчине крило» виражені крізь відношення до життя, самовдосконалення, а також роздуми про власний розвиток. Автор стверджує, що на порозі сорокового року життя кожна людина повинна усвідомити ціну життя і стати «артистом життя». Саме це виражає прагнення героя осмислити своє минуле, набути досвіду та вдосконалити себе як особистість.

У творі наявні описи відношення до Нового року і символіки, яка пов'язана з його святкуванням. Він щиро вірить у те, що цвіт барвінку на Новий рік приносить щастя: «*А обік бюрка столик, застелений, уквітчаний — їй-богу, сьогодні не лише листки барвінку, але й сині його квітки! Штукар мій Івась, се*

---

[149] Франко І. Сойчине крило / І. Франко. Львів : Видавництво «Апріорі», 2012. – С. 6.
[150] Там само. – С. 6.
[151] Там само. – С. 6.
[152] Там само. – С. 6.

він таку несподіванку придумав для мене. Знає, що я в тім пункті забобонний, вірю, що цвіт барвінку на Новий рік приносить щастя»[153].

Елементи різдвяно-новорічної тематики також зустрічаємо у романі «Хоре серце»[154] Ф. Достоєвського, який було перекладено І. Франком. Твір розпочинається зі згадки Нового року, зокрема вечора перед його приходом: «*Під одним дахом, в одній кімнаті, на однім і тім самім четвертім поверсі жили два молоді товариші по службі, Аркадій Іванович Нефедович і Вася Шумков. Одного вечора - се був вечір перед Новим роком - около шостої години прийшов Шумков додому*»[155]. Таким чином, автор дає можливість зрозуміти, що оповідь розпочинається саме із передноворічного вечора. Проте, далі розповідь ведеться не про підготовку до святкування Нового року, а про буденні справи головних героїв.

У творі наявні фрази, які використовуються для привітання з різдвяними та новорічними святами. Наприклад, Вася Шумков, який є прототипом маленького чиновника, має вітає свого начальника, Юліана Мастаковича. Проте, у цьому романі новорічно-різдвяні мотиви є досить невираженими у порівнянні з попередньо аналізованими творами.

Відчуття наближення Нового року для героїв твору «Хоре серце» стає порятунком від роботи та наближенням святкових подій, що створює святкову атмосферу: «*Підемо до них на чай! Знаєш? Знаєш? Не потребуємо навіть дожидати Нового року, підемо швидше!*»[156]. Аркадій, як один із героїв роману, вирішує навіть одягнути свій святковий костюм, який чекав Нового року: «*В трьох мінутах Аркадій надяг свій парадний убор. Вася тільки вичесав свій щіткою, бо досі не скидав його, так пильно прихопивсь був до роботи*»[157]. Для героїв твору спеціальний костюм є традицією, якої вони дотримуються під час підготовки до Нового року.

---

[153] Франко І. Сойчине крило / І. Франко. Львів : Видавництво «Апріорі», 2012. – С. 12.
[154] Франко І. Хоре серце // Зібрання творів у 50 томах / І. Франко. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1980, т. 25.
[155] Там само. – С. 147.
[156] Там само. – С. 153.
[157] Там само. – С. 154.

Герої новели задумуються також над новорічними подарунками, адже це є одним із головних символів цього свята. Незважаючи на те, що вони вирішують почати святкування дещо швидше, подарунки для них є обов'язковим елементом: «*Знаєш що, Аркаша? - почав Вася голосом, замираючим з радості, - знаєш що? Я хотів би Лізочці принести невеличкий подарунок*»[158]. Вася вирішує подарувати Лізі те, що їй напевне сподобається: «*Капелюшок там є, серденько моє, який капелюшок! Я нині побачив у неї й розпитав. «Мамон леско» - так називається фасон - чудо! Вишневі ленточки, а коли тільки не дорогий ... Аркаша! Та ну, нехай собі й дорогий!..*»[159].

Для Лізи немає дорогих подарунків, Аркадій вибирає їй найкращий: «*Ну позвольте, позвольте! - Скажіть самі, мадам Леру, котрий кращий, грандіозніший, понадійніший?*»[160]. Передноворічний час спонукає не тільки до вибирання подарунків для коханої, а й до роздумів над життям та вірою у світле майбутнє: «*Така дівчина мене любить, мене ... але сам ти зараз побачиш її, оціниш те глибоке серце! Я з низького стану, а тепер маю становище і незалежне удержання, пенсію! На світ прийшов трохи уломним, кривов'язним. Бачиш, й вона полюбила мене такого. І Улян Мастаковий був нині такий делікатний, такий ласкавий і дружній; рідко коли балакає зо мною, а нині підходить до мене ...*»[161].

Останнім твором, використання різдвяно-новорічної тематики в якому вражає, є пролог до поеми «Коваль Бассім». І. Франко присвячує свій поетичний твір Новому року. Пролог вважаємо привітанням з прийдешнім святом, у якому наявна значна кількість побажань та який є початком поеми про коваля Бассіма.

Пролог розпочинається з таких слів:

З новим роком, браття милі,

---

[158] Франко І. Хоре серце // Зібрання творів у 50 томах / І. Франко. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1980, т. 25. – С. 154.
[159] Там само. – С. 154.
[160] Там само. – С. 155.
[161] Там само. – С. 156.

В новім щасті, в новій силі

Радісно вітаю вас

І бажаю, щоб в здоров'ю,

В мирі, з братньою любов'ю

Відтепер ішов вам час[162].

Автор бажає радості, щастя та любові у майбутньому році. Він щиро надіється на те, що прийдешній рік буде значно кращим та легшим, аніж минулий.

Загалом, вірш побудований на позитивному настрої, надії та оптимізмі щодо майбутнього, а також наголошує на важливих аспектах життя та спільній меті. Автор поезії бажає, щоб новий рік минув без біди, надіючись на позитивному ході подій. Вірш також акцентує увагу на досягненні особистісного та матеріального збагачення:

І бажаю, щоб трудяще

Те життя вам якнайкраще

Без біди минало всім,

Щоб думками ви міцніли,

Багатіли, не бідніли,

Щоб веселий був ваш дім[163].

У пролозі також наголошується на важливості самостійного та вільного життя за власними правилами. Письменник пропонує пряму взаємодію, вільну дію та розумний вибір для досягнення спільної цілі:

І бажаю, щоб ми згідно,

Сміло, свідомо, свобідно

Йшли до спільної мети:

В своїй хаті жить по-свому,

Не коритися нікому,

---

[162] Франко І. Коваль Бассім. Пролог // Зібрання творів у 50-и томах / І. Франко. К. : Наукова думка, 1976, т. 5. - С. 91.

[163] Там само. – С. 91.

Лад найкращий завести[164].

За допомогою цієї строфи виражається прагнення до самовизначення та гідного життя.

Отже, в оповіданні «Куди діваються старі роки» різдвяні образи та символіка використовуються для зображення завершення старого року та настання нового. І. Франко вживає метафори, котрі ілюструють старі роки як спрощені образи, котрі тонуть у вічних водах минулого. У той же час Новий рік символізує постійний цикл, котрий включає в себе як прощання зі старими роками, так і появу нових. У «сократівському» філософському діалозі «На склоні віку» використання новорічної та різдвяної символіки дає можливість підкреслити важливість теми часу, змін й розкрити індивідуальні погляди героїв на різні події. Новела «Сойчине крило» побудована на роздумах та емоціях головного героя щодо плину часу, осмислення сенсу життя, усвідомлення важливості відкриття нового, навіть з можливими ризиками. Новий рік символізує роздуми про майбутні плани та надію на нові можливості. У романі «Хоре серце» новорічно-різдвяні мотиви простежуються під час опису пори, яка передує святкуванні Нового року. У пролозі до «Короля Бассіма» виражається використовуються новорічні мотиви, а саме використання побажань та надії на кращий прийдешній новий рік.

---

[164] Франко І. Коваль Бассім. Пролог // Зібрання творів у 50-и томах / І. Франко. К. : Наукова думка, 1976, т. 5. - С. 91.

ВИСНОВКИ

Фольклор є мистецьким та культурним твором чи їхнім поєднанням, що витікає з фольклорних звичаїв історії певного народу. Він виникає зі спроб людини виразити власні почуття, пояснити певні явища світу й умилостивити сили природи через пісню, слово, танець і магічні дії. Термін «фольклор» вперше був використаний у 1846 році та отримав своє офіційне визнання. Фольклор включає в себе різні групи, зокрема автентичний фольклор (усна творчість, традиції та звичаї) і вторинний фольклор, котрий піддається професійному оформленню, однак зберігає в собі певні фольклорні засади. Фольклор включає в себе такі періоди, як синкретичний, постсинкретичний та урбанізаційний. Фольклор різдвяно-новорічних мотивів характеризується різноманітними жанрами. Календарно-обрядові пісні, зокрема щедрівки, віншівки та колядки, є основною складовою різдвяно-новорічного комплексу, котрий зберігає в собі культурні звичаї українського народу.

Європейські різдвяні традиції мають власні особливості, проте також включають в себе спільні риси, зокрема виконання різдвяних пісень та прикрашання ялинки. Українські різдвяні звичаї мають коріння в європейській культурі. Різдвяні щедрівки та колядки відіграють важливу роль у процесі передачі різдвяно-новорічної символіки. Різдвяні оповідання характеризуються певними правилами, а саме розповідають про події, які відбуваються саме на Різдво, включають в себе моральні трансформації головних героїв, мають містичний елемент та щасливу кінцівку.

Різдвяна тематика стала актуальною в українському літературному процесі упродовж останніх декількох років. Сьогодні критика і літературознавці не приділяють достатньої уваги вивченню особливостей жанру різдвяного оповідання, акцентуючи увагу на аналізі змісту та вікових категорій. Фольклорні традиції, міфологічні компоненти, етнографічні мотиви та

карнавальна трансформація є характерними ознаками жанру різдвяного оповідання.

У п’єсі «Суд Святого Миколая» метаморфоза використовується задля створення несподіваних трансформацій в образах, їхніх символіках, що дає можливість поглибити інтерпретацію тексту. Так, образ Св. Миколая постає у дещо нетрадиційному вигляді: образ старого, доброго та довгобородого сивого чоловіка замінюється на звичайну людину, одягнену у буденний костюм. У цьому творі метаморфоза служить перетворенням стереотипних уявлень і формуванням позитивного контрасту між добрими і поганими діями персонажів.

У творі «Різдвяний подарунок» від А. Франко образ Святого Миколая використовується у більш традиційному вигляді, порівнюючи з попереднім текстом. Проте, чудотворець часто передає свої подарунки через інших людей. Вкінці-кінців головна героїня розуміє, що ніякі матеріальні бажання не замінять їй основного подарунка долі - безмежної любові рідної матері.

Колядка виступає одним із основних символів Різдва. У поетичній збірці І. Франка «Баляды и росказы» наявний твір «Коляда», у якому митець використовує різноманітні різдвяно-новорічні символи, зокрема зірку. У «Коляді» її значення виходить за рамки простого вказівника на народження Ісуса Христа. Вона немовби втілює вічне світло, народження нового життя та нерозривний зв’язок між матеріальним та духовним світами. У поетичному творі також використовуються образи Ісуса, Марії, євреїв та Бога, що акцентує увагу на релігійний аспект тексту. У «Святовечірній казці» І. Франко використовує різноманітну різдвяну символіку. Образи світла та вогню вказують на народження Ісуса Христа і приносять радість святкування, наділяючи особливою значущістю Різдво. Важливою та досить символічною також є згадка про щедрування, що підкреслює важливість різдвяних пісень та звичаїв, що допомагає зблизити людей у святковий час, підсилюючи теплоту святкового духу.

В оповіданні «Куди діваються старі роки» різдвяні образи та символіка використовуються для зображення завершення старого року та настання нового. І. Франко вживає метафори, котрі ілюструють старі роки як спрощені образи, котрі тонуть у вічних водах минулого. У той же час Новий рік символізує постійний цикл, котрий включає в себе як прощання зі старими роками, так і появу нових. У «сократівському» філософському діалозі «На склоні віку» використання новорічної та різдвяної символіки дає можливість підкреслити важливість теми часу, змін й розкрити індивідуальні погляди героїв на різні події. Новела «Сойчине крило» побудована на роздумах та емоціях головного героя щодо плину часу, осмислення сенсу життя, усвідомлення важливості відкриття нового, навіть з можливими ризиками. Новий рік символізує роздуми про майбутні плани та надію на нові можливості. У романі «Хоре серце» новорічно-різдвяні мотиви простежуються під час опису пори, яка передує святкуванні Нового року. У пролозі до «Короля Бассіма» виражається використовуються новорічні мотиви, а саме використання побажань та надії на кращий прийдешній новий рік.

І. Франко глибоко шанував українські звичаї та традиції. Його творчість доводить його патріотичний дух та прагнення розвивати культурні цінності українського народу. Таким чином, він та його родина, яка стала основою для формування його культурних цінностей, відзначали Святвечір та Різдво з особливими почуттями.

Святий вечір та Різдво відіграють важливу роль у культурі українського народу, водночас сприяючи об'єднанню родини навколо святкового столу та символізуючи гармонію та єдність. Франкова родина шанобливо ставилася до українських традицій, а сам письменник, через свою активну діяльність та творчість, сприяв розвитку та збереженню цих цінностей. Його залучення до символізації та опису цих свят надає їм глибокого культурного контексту та акцентує увагу на їхній значущості для формування національної ідентичності та спільності, пов’язуючи минуле та сьогодення через традиції та образи.

Збагачуючи свято вечірнє меню дванадцятьма пісними стравами, родина І. Франка відображала не тільки традиції українського святкування, а й символічно висвітлювала деякі аспекти єдності, родинного добробуту та щастя.

Завдяки виконанню роботи та вибору правильних методів дослідження усі завдання нашої роботи було виконано - було досягнуто мети та сформульовано ряд висновків.

Отже, ми розглянули жанрову поліфонію Різдвяно-новорічних мотивів у фольклорі; вивчили особливості феномену Різдва в європейській літературній традиції; дослідили варіації на Різдвяну тему в українській літературі; проаналізували чудесні метаморфози Св. Миколая («Суд Святого Миколая» І. Франка, «Різдвяний подарунок» від Анни Франко); дослідили специфіку колядки й казки як неодмінного атрибута Різдвяної магії («Коляда», «Святовечірня казка»); здійснили аналіз інтерпретаційного розмаїття новорічної символіки («Куди діваються старі роки», «На склоні віку», «Сойчине крило», «Хоре серце»); дослідили специфіку Святвечора та Різдва в родині Івана Франка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берк К. Різдво з першими леді / К. Берк. Київ : КМ-Букс, 2017. – С. 160.

2. Віннічук А. Український фольклор / А. Віннічук. Вінниця : 2018. – С. 168.

3. Войтко О. Дух і смак традицій: львів'янам розповіли, як святкувала Різдво родина Івана Франка/ О. Войтко. 2020. URL : https://risu.ua/duh-i-smak-tradiciy-lviv-yanam-rozpovili-yak-svyatkuvala-rizdvo-rodina-ivana-franka_n102195#:~:text=%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%96%20%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B6%D0%B4%D0%B8,%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BE%2C%20%D0%B1%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BD%20%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BC%20%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80.

4. Гоцалюк А. Вивчення традицій колядування на Гуцульщині / А. Гоцалюк. Київ : 5 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Hotsaliuk_Alla/Vyvchennia_tradytsii_koliaduvannia_na_Hutsulschyni.pdf?

5. Данилюк-Терещук Т. Різдвяне оповідання Модеста Левицького / Т. Данилюк-Терещук. Луцьк : С. 12-15. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Danyliuk-Tereschuk_Tetiana/Rizdviani_opovidannia_Modesta_Levytskoho.pdf?

6. Демчик М. Традиції і новаторство жанру різдвяного оповідання у творі А. Куркова «Золоті ножиці та три пригоршні снігу» / М. Демчик. Ужгород : С. 105-108. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22366/1/Марта%20ДЕМЧИК%20%28Ужгород%29.pdf

7. Добродій В. Жанрові особливості різдвяного оповідання Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки» // Синопсис: текст, контекст, медіа / В. Добродій. 2019, 25(1). - С. 40-47. URL : https://www.researchgate.net/publication/332288293_Genre_peculiarities_of_the_Christmas_story_Brother_Stutterer's_Christmas_by_Dzvinka_Matiiash/fulltext/5cac0483a6fdcca26d08e45d/Genre-peculiarities-of-the-Christmas-story-Brother-Stutterers-Christmas-by-Dzvinka-Matiiash.pdf

8. Ізбенко М. Коментарі (без підпису) // Франко І. Баляди і розкази / М. Ізбенко. - С. 126-127.

9. Євшан М. Іван Франко (Нарис його літературної діяльности) // Критика; Літературознавство; Естетика / М. Євшан. К. : Основи, 1998. - С. 139.

10. Кизилова В. Жанрові модифікації Різдвяної казки в новітній українській літературі для дітей : поліфонія категорії дива // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету / В. Кизилова. 2015. Вип. 6. - С. 240-247. URL : https://philology.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/34.pdf

11. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимчик. К. : 1994. – С. 392.

12. Конопка В. Хліборобські мотиви в різдвяно-водохрещенському циклі свят на Бойківщині // Фортеця : збірник заповідника «Тустань» / В. Конопка. Л. : Колір Про, 2012. Кн. 2. - С. 594-610. URL : file:///C:/Users/Admin/Downloads/36087809.pdf

13. Коріневич М. Спомини про Івана Франка як ученика гімназії // Спогади про Івана Франка / М. Коріневич. Львів : Каменяр, 2011. Вид. 2-е, доп., переробл. - С. 77.

14. Космеда Т. Лінгвокреативність С. І. Дорошенка в моделюванні ego-текстів : жанр віншування-привітання-присвяти // Лінгвістичні дослідження / Т. Космеда. 2019, Вип. 50. - С. 7-17. URL : file:///C:/Users/Admin/Downloads/2255-4515-1-SM.pdf

15. Костельник Г. Плюси й мінуси в поезії Франка // Ломання душ : З літературної критики / Г. Костельник. Львів : Вид-во «Добра книжка», 1923. - С. 49-50.

16. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) // Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. Київ; Нью-Йорк : 2004.

17. Левицький М. Вибране / М. Левицький. Луцьк : «Терези», 2016. – С. 462.

18. Лев Ю. Вертеп, український традиційний ляльковий театр та коляда / Ю. Лев. 2013. URL : https://evacommunicationinparis.wordpress.com/2013/01/10/%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BF-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D1%8F%D0%BB%D1%8C/

19. Легкий М. Художня проза Олени Пчілки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / М. Легкий. Львів : 2012. - С. 483-491. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73602/39-Lehkiy.pdf?sequence=1

20. Ліпницька І. Творчість Модеста Левицького в контексті української прози кінця XIX - початку XX ст. : автореф. дис. на здобут. н. ст.. канд. філол. наук / І. Ліпницька. К. : 2004. – С. 20.

21. Матвєєва Т. Метаморфози простору смерті в прозі І. Франка // Літературознавство. Філологічні науки / Т. Матвєєва. Харків : 2020, Вип. 33. - С. 5-12. URL : http://philstudies.pnpu.edu.ua/article/view/228192/227762

22. Матіяш Дз. Різдво брата Заїки / Дз. Матіяш. Львів : Видавництво Старого Лева, 2011. – С. 240.

23. Мельник Я. Іван Франко й biblia apocrypha / Я. Мельник. Львів : Вид-во УКУ, 2006. - С. 286.

24. Мельник Я. Франкові «чуда Святого Миколая» // Франко: Наживо / Я. Мельник. URL : https://frankolive.wordpress.com/2021/12/19/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%87%d1%83%d0%b4%d0%b0-%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%82%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b0%d1%8f/

25. Панчук О. Композиційна структура щедрівок // Слово і час / О. Панчук. 2005, Вип. 12. - С. 49-56. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/172140/10-Panchuk.pdf?sequence=1

26. Пилипчук С. Жанр колядки у науковій рецепції Івана Франка // Вісник Львів. ун-ту / С. Пилипчук. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010, Вип. 51. - С. 129-138. URL : https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Pylypchuk_S_Zhanr_kolyadky_LNU_2010_51.pdf

27. Пилипчук С. Фольклористична концептосфера Івана Франка / С. Пилипчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. - С. 149-165.

28. Приймачук О. Міфопоетика різдвяних оповідань: (Чарлз Діккенс і українська література) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка / О. Приймачук. Тернопіль : 2012. Вип. 34. - С. 298-309.

29. Про походження Вертепної драми та традиції її постановки. URL : http://ecotur-kmk.at.ua/publ/47-1-0-27.

30. Руснак І. Український фольклор / І. Руснак. К. : Видавничий центр «Академія», 2012. – С. 203.

31. Рязанцева Т. Різдво в західноєвропейській літературній традиції / Т. Рязанцева. 2019. URL : https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5917

32. Сорочук Л. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика / Л. Сорочук. - С. 132-138. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12313/1/Sorochuk.pdf

33. Тихолоз Н. Жанрові модифікації казки у творчості Івана Франка : дис. … к. філол. н. : 10.01.01. «Українська література» / Н. Тихолоз. Л. : 2003. – С. 229.

34. Тихолоз Б. При світлі трьох свічок (Святовечірній код Франкової творчості) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Б. Тихолоз. Львів : С. 738-751. URL : https://frankolive.files.wordpress.com/2016/04/b_tycholoz_pry-svitli-3-svichok.pdf

35. Тихолоз Н. Святвечір та Різдво у домі Франків : дух і смак традицій // Франко: Наживо / Н. Тихолоз. URL : https://frankolive.wordpress.com/2018/01/05/%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%82%d0%b2%d0%b5%d1%87%d1%96%d1%80-%d1%82%d0%b0-%d1%80%d1%96%d0%b7%d0%b4%d0%b2%d0%be-%d1%83-%d0%b4%d0%be%d0%bc%d1%96-%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d1%96%d0%b2-%d0%b4%d1%83%d1%85/

36. Українка Л. Святий вечір! (образочки) / Л. Українка. URL : https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/lesya-ukrayinka/lesya-ukrayinka-svyatyj-vechir/

37. Франко І. Баляди і розкази / І. Франко. Львів : 2007. – С. 272.

38. Франко І. Баляды и росказы. Львовь : Зь друкарнь Товариства шимени Шевченка / І. Франко. 1876. – С. 32.

39. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. К. : Наук. думка, 2008, Т. 52. – С. 1040.

40. Франко І. Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 21. - С. 181.

41. Франко І. Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 22. - С. 272-309.

42. Франко І. Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 48. - С. 7-519.

43. Франко І. Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Київ : Наукова думка, 1976-1986, т. 54. - С. 168-169.

44. Франко І. Коваль Бассім. Пролог // Зібрання творів у 50-и томах / І. Франко. К. : Наукова думка, 1976, т. 5. - С. 91.

45. Франко І. Куди діваються старі роки // Зібрання творів у п’ятдесяти томах / І. Франко. Томи 1-25. Том 16. Повісті та оповідання. К. : Наукова думка, 1978. - С. 188-192.

46. Франко І. Лист до О. М. Веселовського від 4 травня 1902 р. // Зібр. Творів : У 50 т / І. Франко. Київ : 1986, т. 50. - С. 209.

47. Франко І. На склоні віку. Розмова в ночи перед новим роком 1901 / І. Франко. 1900, т. 12, ч. 2. - С. 135-149.

48. Франко-Ключко А. Різдвяний подарунок // Для Тебе, Тату! / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал. 2010. - С. 287-294.

49. Франко І. Святовечірня казка // Іван Франко. Енциклопедія життя і творчості / І. Франко. URL : https://www.i-franko.name/uk/Verses/DavnjeJNove/SvjatovechirKazka.html

50. Франко І. Сойчине крило / І. Франко. Львів : Видавництво «Апріорі», 2012. – С. 88.

51. Франко І. Суд Святого Миколая // Дзвінок / І. Франко. 1895, № 24. - С. 369-379. URL : https://www.i-franko.name/uk/Dramas/SudSvjatogoNykolaja.html#google_vignette

52. Франко І. Хоре серце // Зібрання творів у 50 томах / І. Франко. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1980, т. 25. – С. 615.

53. Франко-Ключко А. Для тебе тату / А. Франко-Ключко. Київ : Ярославів вал, 2010. - С. 291-292.

54. Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина. Спомини / А. Франко-Ключко. Торонто : Ліґа визволення України, 1956. - С. 64-65.

55. Франко-Ключко Г. Іменинний пиріг / Г. Франко-Ключко. URL : https://frankolive.wordpress.com/2016/08/27/пиріг-для-тата/

56. Франко: Наживо. URL : https://frankolive.wordpress.com/

57. Шевчук Н. В. «Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Шевчук. Львів: 2001. – С. 20.

58. Шовкопляс Г. Є. Функціональна атрибутивність ознак постаті ангела в сучасному різдвяному оповіданні // Літературний процес: методологія, імена, тенденції / Г. Є. Шовкопляс. Київ : Київ. ун.-т ім. Б. Грінченка, 2010. - С. 193-196.

59. Як святкували Різдво в домі Лесі Українки // Нова бібліотека Софії-Мудрості. 2021. URL : https://www.newlib.org.ua/iak-sviatkuvaly-rizdvo-v-domi-lesi-ukrainky/